

ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางที่สุดคำหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดการถกเถียงและความสับสนอยู่เสมอ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 1) อีกทั้งยังเป็นคำที่ถูกนำมาใช้อย่างบ่อยครั้ง (กมล สมวิเชียร 2520: 1) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นว่า มีการอ้างถึงโดยรัฐบาลหลายประเทศในลักษณะที่ต่างกันออกไป เช่น ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม ในสหรัฐอเมริกา และในอังกฤษ ประชาธิปไตยแบบนำวิถี (guided democracy) ที่เคยมีการประกาศในอินโดนีเซีย ประชาธิปไตยของประชาชน (people's democracy) หรือเผด็จการประชาธิปไตยประชาชน (people's democratic dictatorship) ในกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ สังคมนิยมประชาธิปไตย (democratic socialism) หรือแม้กระทั่งประชาธิปไตยแบบไทยๆ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 1) การอ้างถึงประชาธิปไตยในลักษณะที่ต่างกันออกไปนี้ ได้ก่อให้เกิดความสงสัยในความหมายของคำมากขึ้น ว่าเหตุใดคำว่าประชาธิปไตยถึงปรากฏควบคู่กับคำอื่นๆ อีกหลายคำซึ่งมีความขัดแย้งกันในตัวอยู่ และเหตุใดผู้ที่ใช้ระบบการปกครองเช่นนี้ จึงยืนยันว่าประชาธิปไตยในลักษณะดังกล่าวเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ในขณะที่อ้างว่าประชาธิปไตยในลักษณะอื่นเป็นประชาธิปไตยจอมปลอม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 1) ในขณะที่เดียวกันได้มีการอ้างถึงประชาธิปไตยในกรอบการมองที่ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากการอ้างถึง ทฤษฎีประชาธิปไตย อุดมการณ์ประชาธิปไตย หลักการของประชาธิปไตย และกรอบการมองอื่นๆ อย่างเช่น วิธีการแบบประชาธิปไตย ระบบประชาธิปไตย วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ฯลฯ ความหลากหลายของกรอบการมองดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ช่วยสะท้อนการมีความหมายที่กว้างขวางไว้เป็นอย่างดี

ความหมายของประชาธิปไตยตามนัยของภาษา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 นิยามความหมายของคำ "ประชาธิปไตย" ไว้ว่า เป็นคำนามมาจากคำสันสกฤตคือ ประชา กับคำบาลี คือ อธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 2531: 501)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519: 12) ให้ความหมายคำว่า "ประชาธิปไตย" ดังนี้ คำว่า "ประชาธิปไตย" นั้น ประชา หมายถึง ราษฎร ประชาชน ธิปไตย หรือ อธิปไตย แปลว่า อำนาจอสูงสุด คำว่า ประชาธิปไตย จึงหมายถึง การที่ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจอสูงสุด

"ไทยนิรนาม" กล่าวไว้ว่า ประชาธิปไตย มาจากคำสองคำคือ ประชาและอธิปไตย ประชาเป็นคำสันสกฤต รูปศัพท์เดิมคือ ประชา แปลว่า ลูกชาย ลูกสาว ราษฎร หรือประชาชน อธิปไตยก็เป็นคำสันสกฤต รูปศัพท์เดิมคือ อธิปติ แปลว่า เจ้าของ เจ้านาย พระราชา หรือ ความเป็นใหญ่อย่างยั้ง ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงมีความหมายรวมความได้ว่า ประชาชนเป็นใหญ่อย่างยั้ง นั่นคือเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ (พงษ์ศักดิ์ กาญจนาคพันธุ์ 2524: 17-18)

จากทัศนะที่ยกมาทั้ง 2 ทัศนะและนิยามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในเบื้องต้นนั้น ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยจะมุ่งเห็นไปที่ประชาชนเป็นหลัก โดยสาระสำคัญอยู่ที่การเป็นผู้มีอำนาจอสูงสุดหรือการเป็นใหญ่ของประชาชน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก คำว่าประชาธิปไตยที่กล่าวกันในสังคมไทย ทุกคนล้วนยอมรับว่า มาจากคำว่า "Democracy" ของตะวันตก และคำว่าตะวันตกนี้เข้าใจกันว่ามีจุดกำเนิดหรือรากเหง้ามาจากกรีกโรมัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมของชาติตะวันตก (Western civilization) (กนก วงษ์ตระหง่าน 2527: 41) ดังนั้นเกี่ยวกับความหมายของคำว่าประชาธิปไตยจึงละเอียดไม่ได้ที่จะกล่าวถึงรากศัพท์ภาษากรีก

คำว่า "Democracy" มาจากภาษากรีกสองคำ คือ "Demos" ซึ่งแปลว่าประชาชน (the people) กับ "Kratein" ซึ่งแปลว่าปกครอง (to rule) เมื่อสนธิกันเป็น demokratia ก็แปลว่าการปกครองโดยผู้ถูกปกครอง (rule by the ruled) หรือ การปกครองโดยประชาชน (government by the people) (วิสุทธิ์ โพธิ์แทน : 18)

จากที่กล่าวมานี้ จึงอาจสรุปได้ว่าตามนัยภาษาทั้งภาษาไทยและรากศัพท์ภาษากรีก ต่างก็หมายถึงการปกครองโดยประชาชนที่เป็นใหญ่

ประชาธิปไตยในยุคกรีกโบราณ

ประชาธิปไตยตะวันตก คือประชาธิปไตยที่มีต้นกำเนิดหรือได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากนักคิดหรือปราชญ์ตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน ดังนั้นในการทำความเข้าใจประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นแบบตะวันตกหรือแบบไทย จำเป็นที่จะต้องกลับไปพิจารณาแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ที่มาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2527: 41)

ประชาธิปไตยในนครรัฐกรีกโบราณ

ในยุคสมัยของนครรัฐกรีก ได้มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเกิดขึ้น มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันว่า ชาวกรีกโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวกรีกของนครเอเธนส์ (Athens) ได้ดำเนินการปกครองนครของตนโดยตรง เมื่อมีปัญหาที่จะต้องตัดสินใจ ชาวกรีกของนครเอเธนส์จะประชุมกัน อธิปราชย์กัน ก่อนที่จะทำการตัดสินใจปัญหานั้นๆ นักประวัติศาสตร์ชาวกรีกชื่อ Thucydides ได้เขียนถึงการปกครองชาวเอเธนส์ไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์สงครามเปโลโปนีเซียนว่าการปกครองดังกล่าว เป็นการปกครองประชาธิปไตย เขาอ้างว่า ผู้นำชาวเอเธนส์ที่ชื่อเปอริคิลได้เคยพูดว่า "รัฐธรรมนูญของเราไม่ได้ลอกมาจากกฎหมายของประเทศเพื่อนบ้าน เราต่างหากที่เป็นแบบฉบับให้ประเทศอื่นๆ การปกครองของประเทศเราเป็นการปกครองที่ให้ประโยชน์แก่คนจำนวนมากมิใช่คนจำนวนน้อย จึงทำให้การปกครองดังกล่าวนี้ได้ชื่อว่า "ประชาธิปไตย" (กรมล ทองธรรมชาติ 2519: 258)

นครรัฐเอเธนส์มีพื้นที่ประมาณหนึ่งพันกว่าตารางไมล์ มีประชากร (population) รวมทั้งสิ้นประมาณสามแสนคน ในหมู่ประชากรนี้ถูกจัดแบ่งเป็นชนชั้นใหญ่ๆ สามชนชั้น คือ (เอ็ม เจ. ฮาร์มอน 2519: 17-16)

1. ราษฎรหรือพลเมือง (citizens) อันได้แก่บุคคลสืบเชื้อสายมาจากผู้ที่เป็นราษฎร คือมีบิดาและมารดาเป็นราษฎร มีจำนวนรวมทั้งสิ้นประมาณ 50,000 คน

2. ทาส (slaves) มีจำนวนมากที่สุดในนครรัฐประมาณหนึ่งแสนคนเศษ คนพวกนี้ทำหน้าที่รับใช้นายในการทำการงานต่างๆ เพื่อให้เขามีเวลาที่จะทำหน้าที่ทางสังคมและทางการเมือง ได้เต็มที่ ทาสในเอเธนส์มีสิทธิหลายอย่างซึ่งมีเสรีภาพมากกว่าทาสในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่น มีเสรีภาพในการพูดอย่างกว้างขวาง และนายไม่อาจฆ่าหรือทำทารุณกรรมต่อทาสของตนได้

3. คนต่างด้าว (metics) ได้แก่บรรดาพ่อค้าวาณิช ซึ่งติดต่อดำขายระหว่างนครรัฐ มีเสรีภาพเฉกเช่นเสรีชนทั่วไปมีจำนวนประมาณร่วมแสนคน

ในจำนวนชนชั้นต่างๆ เหล่านี้ มีแต่ราษฎรเท่านั้นที่มีสิทธิทางการเมือง (constitutional rights) แม้กระนั้น สิทธิทางการเมืองก็พึงถูกจำกัดให้อยู่ในกลุ่มของราษฎรชาย อายุ 20 ปีขึ้นไปเท่านั้น ดังนั้นการปกครองของนครรัฐเอเธนส์เมื่อสองพันกว่าปีที่แล้ว

จึงเป็นการปกครองที่ประชาชนพลเมือง หรือ citizens ของนครรัฐจะผลักดันเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารต่างๆ รวมทั้งการออกกฎหมายและการศาล (กมล สมวิเชียร 2520: ก) โดยที่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารดังกล่าวนี้จะมาจากการเลือกตั้งของประชาชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนจะเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองด้วยตนเองในทุกกรณีที่มีการขัดแย้งสำคัญโดยไม่ผ่านตัวแทน การที่ประชาชนทำการตัดสินใจปัญหาด้วยตนเองโดยตรงนี้เป็นลักษณะที่แท้จริงของประชาธิปไตย ดังนั้นจึงถึงกับมีผู้ให้ความเห็นว่า ลักษณะการปกครองดังกล่าวนี้เป็นประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 2)

ประชาธิปไตยในความหมายของนักปราชญ์กรีกโบราณ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 12 ; กระมล ทองธรรมชาติ 2519: 255-265 ; กมล สมวิเชียร 2520: 2 ; จรุง สุภาพ 2519: 31 ; สมบัติ จันทรวงศ์, แปล 2520: 54-103 ; กนก วงษ์ตระหง่าน 2527: 41 ; สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2534: 114 ; จุมพล หิมพานิช, บรรณาธิการ 2534)

ปรัชญาตะวันตก โดยเฉพาะปรัชญาการเมืองนั้น ถ้าจะเจาะจงตัวบุคคลแล้ว ย่อมเริ่มสดมภ์หลักขึ้นที่โสเครตีส ซึ่งไม่ได้เขียนอะไรไว้ให้ปรากฏ หากมาปรากฏเป็นข้อเขียนโดยเสริมเติมแต่งทางหลักวิชามากขึ้นโดยเพลโต และถึงจุดสุดยอดทางตรรกวิทยาที่อริสโตเติล นั้นนับว่าเป็นยุคทองของปรัชญากรีกสมัยโบราณ ซึ่งร่วมสมัยกับพุทธกาลและต่อมาอีกจนวนราวๆ ปี พ.ศ. 200 หากไม่รู้จักนักคิดทั้ง 3 นี้แล้วย่อมจะทราบถึงต้นธารและกระแสธารทางนามธรรมของยุโรปตลอดไปจนทวีปอเมริกาหาได้ไม่ ในบรรดาปรัชญาเมธีทั้ง 3 ท่านนี้ อริสโตเติล มีอิทธิพลกว้างไกลกว่าใครอื่นหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางศาสตร์แห่งรัฐ อริสโตเติลได้ขยายความอย่างสมบูรณ์ที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ในยุคสมัยดังกล่าว

อริสโตเติลได้แบ่งรูปแบบการปกครองออกเป็น 6 รูปแบบ ได้แก่

1. ราชาธิปไตย (monarchy)
2. อภิชนาธิปไตย (aristocracy)
3. ราชมุขราธิปไตย (polity) หรือรัฐपालาธิปไตย
4. ทรรราชาธิปไตย (tyranny)
5. คณาธิปไตย (oligarchy), ธนาธิปไตย (plutocracy)
6. ประชาธิปไตยแบบกรรมาชีพ (democracy)

ในเบื้องต้น มาตรฐานที่อริสโตเติลนำมาใช้ในการแบ่งดังกล่าว ได้แก่ วัตถุประสงค์ (telos) ของนครรัฐ และธรรมชาติของการปกครองทางการเมือง อริสโตเติลได้ชี้ว่าบรรดา รูปแบบของรัฐ และรัฐธรรมนูญทั้งหลายนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องสนองอารมณ์ที่ใฝ่ในการอยู่ร่วมกัน โดยธรรมชาติของมนุษย์ และผลประโยชน์ร่วมกันของมนุษย์ จุดหมายปลายทางหรือวัตถุประสงค์ ที่เหมาะสมจึงได้แก่ ความเพียงพอในตัวเอง และผลประโยชน์ร่วม (koine sympheron)... ซึ่งวัดโดยมาตรฐานของความยุติธรรมอันสูงสุด (hepos dikaion) เป็นธรรมชาติของการ ปกครองทางการเมืองที่ต้องนำไปสู่ผลดีของนครรัฐ ไม่ใช่แต่เพียงผลประโยชน์ส่วนตัว ถ้ารัฐธรรมนูญ หรือถ้ารัฐมีเป้าหมายซึ่งปลายเพื่อให้บังเกิดชุมชนอันประกอบไปด้วยคุณธรรม ถือว่านั่นคือรัฐธรรมนูญ หรือรัฐ ตามปกติ (normal) ถ้าไม่เป็นไปตามนั้นคือนิจาร์ณา แต่เฉพาะ ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครอง ถือว่ามีรูปแบบการปกครองที่ผิด หรือวิปริตไปจากรูปแบบ การปกครองที่ถูกต้องทั้งสิ้น และรูปแบบการปกครองที่วิปริตไปนั้นเป็นทรราช

ในอีกทางหนึ่ง เหนือชนิดของการปกครองที่เหมาะสมและการปกครองที่เลวขึ้นไป อริสโตเติลได้แบ่งแบบการปกครองออกเป็นตามจำนวน คือ การปกครองโดยคนๆเดียว การ ปกครองโดยกลุ่มคน และการปกครองโดยคนจำนวนมาก ในการปกครองโดยคนๆเดียว ได้แก่ การปกครองโดยกษัตริย์ หรือราชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบที่วิปริตไปก็คือทรราชย์ การปกครองโดย กลุ่มคนหรืออภิชนาธิปไตย และรูปแบบที่วิปริตไปคือคณาธิปไตย การปกครองโดยคนจำนวนมาก คือประชาธิปไตยโดยชนชั้นกลาง หรือราษฎรธิปไตย และรูปแบบที่วิปริตของการปกครองรูปนี้ก็คือประชาธิปไตยแบบกรรมาชีพ (democracy)

ราชาธิปไตยหรือการปกครองโดยกษัตริย์นั้น เป็นการปกครองที่กษัตริย์เป็นเผด็จการ โดยธรรมแต่ผู้เดียว โดยที่มุ่งคุณธรรมสูงสุดเป็นประการสำคัญ อริสโตเติลถือว่าเป็นรูปแบบการ ปกครองที่ดีที่สุด เพราะถ้าคนๆหนึ่งประเสริฐ และสามารถยอมทำประโยชน์ให้บังเกิดคุณความดี แก่ราษฎรในรัฐได้ตลอด อภิชนาธิปไตยเป็นการปกครองที่ชนชั้นปกครองคือผู้ที่มีวัฒนธรรมสูงและมีคุณธรรม เป็นผู้มีลักษณะเฉพาะตัวในด้านที่ไม่ใช่ทางทรัพย์สิน กล่าวคืออาจเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านต่างๆ (Aristoi ในภาษากรีกซึ่งเป็นที่มาของคำว่า Aristocracy แปลว่าผู้ที่ดีที่สุด) อภิชนาธิปไตยมุ่งวัฒนธรรมและคุณธรรมชั้นสูง เป็นประการสำคัญ และเป็น รูปแบบการปกครองที่ดีรองลงมาจากราชาธิปไตย รูปแบบการปกครองที่เป็นรองจากอภิชนาธิปไตย ได้แก่ ราษฎรธิปไตย ซึ่งมุ่งระเบียบวินัยอย่างทหาร และคุณธรรมกึ่งดิบกึ่งดี และมีชนชั้นปกครอง มาจากชนชั้นกลาง ประชาธิปไตยแบบกรรมาชีพ (Democracy) นั้นอยู่ลำดับรองลงมาจาก

ราชาริธิปไตยนับว่าเลวร้ายน้อยที่สุด เพราะอย่างน้อยก็ทำความเลวเพื่อพวกตน ซึ่งเป็นคนหมู่มาก เท่ากับว่าคนหมู่มากย่อมได้ผลประโยชน์ล่อยได้อยู่ด้วย ลำดับถัดลงมาจากราชาริธิปไตย ได้แก่ คณาธิปไตย จุดหมายของคณาธิปไตยคือทรัพย์สิน (มุ่งประโยชน์ของชนชั้นเศรษฐีมีทรัพย์สินเป็นเกณฑ์ จนกลายเป็น plutocracy) รูปแบบนี้ปกครองโดยชนชั้นมั่งมี ส่วนรูปแบบสุดท้ายหรือรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด คือ ทรรราชาริธิปไตย ที่คนๆเดียวเผด็จการโดยปราศจากธรรมใดๆ ใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงและการหลอกลวงราชกร ฉลาดเฉลียววางแผนและบงการอยู่อย่างมีอำนาจสิทธิขาด เอกเทศเพื่อตนเอง

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า รูปแบบประชาธิปไตย (Democracy) ไม่ใช่รูปแบบที่ดีที่สุด ตามความคิดของอริสโตเติล รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดตามความคิดของอริสโตเติล คือ ราชาธิปไตย อริสโตเติลให้ความหมายประชาธิปไตยว่า เป็นรูปแบบของการปกครองแบบหนึ่งที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครอง โดยตรงด้วยการประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสินปัญหา ร่วมกันในที่ชุมนุมใหญ่โดยตรง และทำการเลือกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรง นั่นคือใน รูปแบบประชาธิปไตยนั้น อำนาจสูงสุดอยู่ในมือของประชาชนทั้งหมด หัวใจของรูปแบบอยู่ที่อำนาจ อันเป็นของมวลชน อริสโตเติลมองว่าลักษณะเด่นของประชาธิปไตยคือการที่คนจำนวนมากเป็นผู้ปกครอง ซึ่งมีข้อเสียคืออาจจะไม่รู้จักรักคิดและไม่รู้จักตัดสินใจได้ถูกต้อง และที่สำคัญคือการตัดสินปัญหาเป็นไปในลักษณะของฝูงชนที่ไม่มีควมรับผิดชอบ (mob) กล่าวอีกทางหนึ่งประชาธิปไตย ตามความหมายของอริสโตเติลไม่ได้มีสมมติฐานว่าคนจำนวนมากนั้นจะเป็นฝูงชนที่มีเหตุผล มีวิจรรย์ญาณ และมีความรับผิดชอบ คุณสมบัติอย่างเดียวกับฝูงชนอ้างความชอบธรรมที่จะมีอำนาจ ได้ก็คือ จำนวนที่มีอยู่มากกว่าชนกลุ่มใดๆ ซึ่งอาจมีคุณสมบัติพิเศษทางอื่นที่ไม่ใช่จำนวน เช่น คุณสมบัติทางทรัพย์สิน ทางสติปัญญาความสามารถ เป็นต้น ความไม่มีศรัทธาในความสามารถ ที่จะใช้เหตุผลของคนส่วนมากนี้ ทำให้อริสโตเติลเชื่อว่า ฝูงชนที่มีภาชีเหนือกว่าคนอื่นฯ ทางด้าน จำนวนแต่เพียงอย่างเดียวจะกลายเป็นฝูงชนบ้าคลั่ง (mob) ที่ถูกชักนำโดยพวกดีแต่พูดปลุกกระดม โดยไม่รับผิดชอบ ชาติเหตุผลแบบที่เรียกว่า พวกเดมาโกก (Demagogues) ได้ง่าย และทำให้การปกครองขาดเสถียรภาพ เหตุที่อริสโตเติลมีความเห็นเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะเหตุว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของกรีกโบราณนั้นยังไม่มีการศึกษาเพราะยากจน และเพราะยากจนขาดการศึกษา จึงไม่สามารถจะให้ความสนใจศึกษากิจการบ้านเมือง และไม่มีความสามารถที่จะปกครอง ได้ คือเป็นการปกครองโดยคนที่มีสกุลต่ำไร้ทรัพย์สิน และประกอบอาชีพอย่างธรรมดาสามัญ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า อริสโตเติลจะยกย่องให้ราชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่อริสโตเติลก็ได้มองข้ามโลกของความเป็นจริง ราชาธิปไตยนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้ว ยากที่จะเกิดขึ้นได้ อริสโตเติลจึงกล่าวถึงรูปแบบที่เป็นทางสายกลาง ซึ่งสามารถใช้ได้และปฏิบัติได้จริง รูปแบบดังกล่าวคือราชูราธิปไตย (polity) ราชูราธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะทั้งที่เป็นประชาธิปไตย และคนาธิปไตย ข้อดีของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับจำนวน โดยคนจำนวนมากอาจช่วยในการป้องกันการใช้อำนาจของคนเดียว หรือกลุ่มคนเพื่อหาประโยชน์เฉพาะคนเดียว หรือเฉพาะกลุ่มคนได้ดี จึงนับเป็นการปกครองที่ปลอดภัย แต่ประชาธิปไตยที่มีข้อจำกัดดังที่ได้กล่าวมาแล้วคือ มวลชนจำนวนมากที่ไม่รู้จักวิธีการปกครองจะเป็นเหตุให้การปกครองระส่ำระสายได้ง่าย ส่วนคนาธิปไตยนั้นก็เป็นการปกครองที่ถือเอาแต่คุณสมบัติทางการเป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่เพียงด้านเดียว คนกลุ่มน้อยที่มีทรัพย์สินมักจะปกครอง เพื่อผลประโยชน์เฉพาะพวกพ้องที่มีทรัพย์สิน รักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ดังนั้น ราชูราธิปไตยจึงเป็นทางสายกลางซึ่งเป็นทางออกที่ดี คือเป็นรูปแบบที่คนจำนวนมากมีอำนาจพอที่จะคอยตรวจตราป้องกัน การที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม และผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองหรือเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐนั้นจะต้องมีข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติ เช่น ข้อจำกัดและหลักเกณฑ์ทางการมีทรัพย์สิน โดยที่ข้อจำกัดดังกล่าวก็ต้องไม่มากเกินไป อริสโตเติลเชื่อว่าสังคมที่มีชนชั้นกลางมาก ไม่มีคนรวยเกินไป และไม่มีคนจนมากเกินไปจะเป็นสังคมที่มีรูปแบบการปกครองแบบราชูราธิปไตยนี้ได้ดีที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีก และประชาธิปไตยในยุคกรีกโบราณนี้ก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่ต่างจากประชาธิปไตยในยุคสมัยต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากศึกษาเปรียบเทียบแล้ว จะพบว่าประชาธิปไตยในความหมายที่ใช้กันทุกวันนี้ กลับพ้องกับรูปแบบราชูราธิปไตย (polity) ในความคิดกรีกโบราณ ซึ่งต่อไปนี้จะได้ยกประเด็นเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างรูปแบบประชาธิปไตยในยุคกรีกโบราณ และประชาธิปไตยในยุคสมัยต่อมาขึ้นกล่าวเพื่อเป็นตัวอย่างพอสังเขป

1. ในนครรัฐกรีก สิทธิการเมืองมิได้มีแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เช่นในสมัยปัจจุบัน และอริสโตเติล ไม่ได้เห็นความสำคัญของความเสมอภาคทางการเมืองโดยไม่จำกัดชนชั้น สถานะทางเศรษฐกิจ และเพศ ในนครรัฐกรีกโบราณนั้นแม้จะมีประชาธิปไตยโดยตรงก็ตาม แต่ผู้ที่มีสิทธิในการออกเสียงตัดสินเลือกผู้ปกครองหรือตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ มีเฉพาะบุคคลที่เป็นพลเมืองเท่านั้น ผู้ที่เป็นทาสไม่มีสิทธิดังกล่าว นอกจากนี้ผู้หญิงก็ไม่ได้รับสิทธิ์ทางการเมือง แม้จะไม่ใช้

ทาสีก็ตาม

2. ประชาธิปไตยของนครรัฐกรีกโบราณเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ผิดกับในสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีประชาธิปไตยโดยตัวแทนของประชาชน (representative government)

3. ประชาธิปไตยโดยตรงของนครรัฐกรีกโบราณไม่มีการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจ เนื่องจากนครรัฐเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีประชาชนไม่เกินหนึ่งหมื่นคน อำนาจในการออกกฎหมาย และตัดสินคดีจึงอยู่ที่ประชาชนในการประชุมร่วมกันโดยตรง

สังคมมนุษย์และความคิดของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มีนิสัยสัมพันธ์ต่อกันต่างก็เป็นทั้งเหตุและผล ของกันและกัน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันสังคมมนุษย์มีการ เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ความคิดเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยก็เช่นเดียวกัน ความคิด เกี่ยวกับประชาธิปไตยมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดตั้งแต่ยุคสมัยกรีกโบราณตราบจน ปัจจุบัน ความแตกต่างกันระหว่างความคิดต่างยุคสมัยที่ได้ยกมานี้เป็นผลลัพท์ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลง ของความคิดประชาธิปไตยนี้ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงกระทั่งสามารถชี้ถึงความแตกต่าง ได้ก็ตาม ความคิดประชาธิปไตยที่เป็นหลักสำคัญมิได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะแต่เพียงในรายละเอียดปลีกย่อยบางประการเท่านั้น ความคิดกรีก โบราณเกี่ยวกับประชาธิปไตยจึงยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดประชาธิปไตยในยุคต่อมา จวบจนกระทั่ง ปัจจุบัน และในอันดับต่อไปจะได้อธิบายถึง อิทธิพลของความคิดกรีกโบราณที่มีต่อความคิดเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยในยุคสมัยต่อมา

อิทธิพลของความคิดกรีกโบราณต่อความคิดประชาธิปไตยในยุคต่อมา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงของความคิด ประชาธิปไตย และได้ปรากฏภาพของความแตกต่างกันระหว่างความคิดต่างยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะแต่เพียงในรายละเอียดปลีกย่อยบางประการเท่านั้น โดยความคิดที่เป็นหลักสำคัญหาได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย อีกทั้งยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยในยุคสมัยต่อมาอย่างต่อเนื่อง ต่อไปนี้จึงจะได้อธิบายถึงความคิดที่เป็นหลักสำคัญ และอิทธิพลของความคิดดังกล่าวที่มีต่อความคิดในยุคสมัยต่อมาพอสังเขป โดยในเบื้องต้นจะเป็น การยกเนื้อความที่ถูกกล่าวถึงโดยนักวิชาการท่านหนึ่งมานำเสนอ เนื่องจากผู้เขียนมีความเห็นว่า เนื้อความดังกล่าวมีความชัดเจนและความกระชับตรงกับความต้องการนำเสนอ

นกน วงษ์ตระหง่าน (2527: 41-43) กล่าวถึงความคิดที่เป็นหลักสำคัญของ ประชาธิปไตยสมัยกรีกโบราณ ตลอดจนถึงอิทธิพลที่มีต่อความคิดประชาธิปไตยในยุคต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน ไว้อย่างชัดเจนและน่าฟังว่า

นักปราชญ์สำคัญสมัยกรีกโบราณที่ใช้แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย คือ เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ความคิดของเพลโตที่สำคัญในทางการเมือง คือ ความคิดที่เน้นถึงการที่มีผู้ปกครองที่มีความรู้ ความสามารถและคุณธรรม ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเพื่อจัดการให้ประโยชน์สุขเกิดแก่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง โดยส่วนรวม ซึ่งเพลโตเรียกผู้ปกครองนี้ว่า "ปราชญ์กษัตริย์" (Philosopher-king) แนวคิดเรื่องปราชญ์กษัตริย์นี้เน้นที่จุดมุ่งหมายของการปกครองเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือการปกครองที่ดีจะต้องตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายที่ดี สำหรับอริสโตเติลปกป้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้เป็นอย่างดีว่า การปกครองโดยคนจำนวนมาก (ประชาธิปไตย) ดีกว่าการปกครองโดยคนจำนวนน้อยเพราะคนจำนวนมากเมื่อพิจารณาถึง ความสามารถ ประสบการณ์ ความสุขุม รอบคอบ โดยทั้งหมดรวมกันแล้วมีมากกว่าของคนจำนวนน้อย ดังนั้นคนจำนวนมากจึงมีความสามารถที่ดีกว่าในการที่จะตัดสินหรือเลือกการปกครอง เช่น นโยบายลักษณะการใช้อำนาจ เป็นต้น นั่นหมายความว่าสามารถที่จะเลือกสิ่งที่ดีกว่าสำหรับพวกตน คือ คนจำนวนมากได้ ซึ่งการปกครองโดยคนกลุ่มน้อยไม่สามารถจะทำได้เท่า กล่าวคือ แนวคิดของอริสโตเติลเกี่ยวกับประชาธิปไตยซึ่งจะต้องมีหนทางที่มีประสิทธิภาพที่จะให้คนจำนวนมากสามารถที่จะเลือกลักษณะการปกครองที่ตนต้องการได้ นั่นหมายความว่ากระบวนการปกครองที่จะทำให้คนจำนวนมากสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดให้การใช้อำนาจเป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการได้

นกน วงษ์ตระหง่าน ได้กล่าวต่อไปเป็นการสรุปว่า สามารถพิจารณาประชาธิปไตยโดยวิวัฒนาการของตะวันตกจากแนวคิดของเพลโต และอริสโตเติล ได้ 2 ด้าน คือ ด้านแรกเน้นถึงจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตย กล่าวคือ การใช้อำนาจของประชาธิปไตยนี้จะต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อประชาชนโดยส่วนรวมซึ่งแนวคิดนี้อาจจะเรียกได้ว่า "หลักการประชาธิปไตย" (principle democracy) หรืออาจจะเรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบเพลโต" (Platonic democracy) ด้านที่สองเน้นถึงกระบวนการของประชาธิปไตย กล่าวคือ กระบวนการหรือขั้นตอนของการใช้อำนาจของประชาธิปไตยจะต้องให้คนจำนวนมากสามารถที่จะเลือกให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ตนต้องการแนวคิดนี้อาจจะเรียกได้ว่า "กระบวนการประชาธิปไตย" (process democracy)

หรืออาจจะเรียกว่า "ประชาธิปไตยแบบอริสโตเติล" (Aristotelian democracy) นั้น หมายความว่าประชาธิปไตยตะวันตกมี 2 มิติ คือ มิติทางอุดมการณ์หรือหลักการของประชาธิปไตย และมิติทางกระบวนการหรือรูปแบบของประชาธิปไตย กนก วงษ์ตระหง่าน เห็นว่า ประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อเกี่ยวกับมิติทั้งสองของประชาธิปไตย คือ การเน้นที่อุดมการณ์ของการใช้อำนาจตามแนวคิดหลักการประชาธิปไตยนั้น มีข้อที่ฟังจะต้องระมัดระวัง คือ ผู้ใช้อำนาจนั้นอาจจะบิดพลิ้วจากอุดมการณ์ที่ควรจะเป็นได้ กล่าวคือใช้อำนาจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนหรือกลุ่มตนเองแทนประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้นการมีมาตรการหรือกระบวนการที่จะควบคุมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้เกิดหลักประกันที่มั่นคงว่าการใช้อำนาจนั้นจะเพื่อคนโดยส่วนรวมจริง เพราะถ้ากระบวนการใช้อำนาจไม่มีแล้ว เมื่อคนเลวคนโกงเขลาเบาปัญญาเข้ามาเป็นผู้ใช้อำนาจแล้วก็จะเป็อันตรายแก่ประชาชนอย่างยิ่ง เพราะจะสามารถใช้อำนาจที่มีอยู่ตามอำเภอใจโดยไม่มีกฎเกณฑ์

อย่างไรก็ตาม กนก วงษ์ตระหง่าน ชี้ว่า ในอีกด้านหนึ่งการมีมาตรการหรือกระบวนการที่จะคอยควบคุมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจนั้น ไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะสามารถควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจได้จริง ทั้งนี้เพราะผู้ควบคุมหรือตรวจสอบภายใต้กลไกนั้นไม่มีคุณภาพพอหรือคอยควบคุมและตรวจสอบโดยยึดผลประโยชน์ของตนหรือกลุ่มตนเองเป็นสำคัญ แทนผลประโยชน์ของส่วนรวมหรืออาจจะร่วมมือกับผู้ใช้อำนาจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเองแทนประชาชนโดยส่วนรวม (ดังนั้นในช่วงท้าย กนก วงษ์ตระหง่าน จึงสรุปไว้ว่า) การจะเป็นประชาธิปไตยตามความหมายของตะวันตกนั้นจะต้องมีประชาธิปไตยทั้งสองมิติไปพร้อมๆกัน จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการมีประชาธิปไตยแต่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง ไม่อาจจะกล่าวได้ว่ามีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาความข้างต้นของ กนก วงษ์ตระหง่าน พอที่จะสรุปได้ว่าประเด็นสำคัญเกี่ยวกับประชาธิปไตยมีอยู่สองประเด็น คือ ประชาธิปไตยโดยหลักการ (principle democracy) และประชาธิปไตยโดยกระบวนการ (process democracy) ประชาธิปไตยทั้งสองมิตินี้ยังคงความสำคัญอยู่ตราบนานกาลนี้ ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญสองหลักการ คือ

1. ประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวม (principle democracy)
2. ประชาธิปไตยมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถเข้ามาหรือส่งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมให้การใช้อำนาจในการปกครองเป็นไปตามที่ประชาชนโดย

ส่วนรวมต้องการ (process democracy)

ประเด็นสำคัญของประชาธิปไตยทั้งสองประเด็นยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในยุคสมัยต่อมา จวบจนกระทั่งปัจจุบัน ดังจะได้พบเห็นอยู่อย่างสม่ำเสมอว่าความหมายของประชาธิปไตยซึ่งบัญญัติโดยนักวิชาการ นักรัฐศาสตร์ ในยุคต่อมานั้น ยังคงสะท้อนมิติทั้งสองอยู่

กนก วงษ์ตระหง่าน (2526: 39-41) ได้อ้างถึงความหมายของประชาธิปไตยที่บัญญัติขึ้นโดยบุคคลในยุคสมัยต่อมาว่าอยู่ภายใต้อิทธิพลของความคิด 2 ประการของกรีกโบราณ

นิยามแรกที่ถูกอ้างถึง คือนิยามความหมายประชาธิปไตยโดยอดีตประธานาธิบดี अबراهيم ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ของสหรัฐอเมริกา นิยามความหมายประชาธิปไตยที่ปรากฏในสุนทรพจน์ของลินคอล์น คือ ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน กนก วงษ์ตระหง่าน ได้วิเคราะห์นิยามดังกล่าวว่า

ของและโดยประชาชนนี้ สะท้อนหลักการของอริสโตเติล คือ กระบวนการประชาธิปไตยโดยตรง กล่าวคือประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีกระบวนการที่ทำให้อำนาจเป็นของประชาชนและอำนาจนั้นใช้โดยประชาชน หรือตัวแทนของประชาชน ส่วนการปกครองเพื่อประชาชน สะท้อนแนวความคิดของเพลโต คือ หลักการประชาธิปไตย กล่าวคือเป็นการปกครองที่อำนาจถูกใช้เพื่อผลประโยชน์และความต้องการของประชาชน

นิยามที่สองที่ถูกอ้างถึง คือ นิยามความหมายประชาธิปไตย โดย คาร์ล โคเฮน นิยามความหมายนี้แสดง โดยการแยกมิติของประชาธิปไตยออกเป็นสามมิติอย่างน่าสนใจคือ

1. ด้านกว้างของประชาธิปไตย คือ พิจารณาว่าประชาชนในสังคม หรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของรัฐบาล มีส่วนหรือบทบาทต่อการใช้อำนาจอย่างไร กล่าวคือ ถ้าชุมชนใดเป็นประชาธิปไตยมากแสดงว่าคนในชุมชนนั้นจำนวนมากมีบทบาทต่อการตัดสินใจ หรือการใช้อำนาจของผู้ปกครองชุมชนนั้นๆ ให้ตัดสินใจหรือใช้อำนาจในทางที่ตนต้องการ

2. ด้านลึกของประชาธิปไตย คือ พิจารณาว่าประชาชนในชุมชนหนึ่งมีบทบาท หรือส่วนร่วมในลักษณะใด ในอันที่จะมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลเพียงใด การมีส่วนร่วมที่มักจะถูกอ้างถึงประการหนึ่งคือ การเลือกตั้งแต่ก็มีได้ในลักษณะอื่นเช่นกัน เช่น การแสดงความคิดเห็นไปยังรัฐบาลโดยตรงหรือโดยอ้อม กล่าวคือถ้าชุมชนใดมีประชาธิปไตยมาก จะสะท้อนให้เห็นภาพว่า ประชาชนในชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองในลักษณะต่างๆ ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นส่งผลให้รัฐบาลได้อำนาจตรงตามความต้องการของประชาชน

3. ด้านยาวของประชาธิปไตย คือ พิจารณาว่าประชาชนในชุมชนหนึ่งสามารถมีบทบาทต่อการใช้อำนาจของรัฐบาลในเรื่องใดได้บ้าง ทั้งนี้พบว่าในบางชุมชนบางเรื่อง หรือบางนโยบายประชาชนไม่มีบทบาทต่อการตัดสินใจของรัฐบาลเลย กล่าวคือ การที่จะพิจารณาว่าชุมชนใดเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ให้อำนาจประชาชนในชุมชนนั้นมีอิทธิพลหรือบทบาทต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ในนโยบายต่างๆ มากน้อยเพียงใด

กนก วงษ์ตระหง่าน ได้กล่าวถึงนิยามดังกล่าวนี้ว่า

การแยกการมองประชาธิปไตยเป็น 3 มิตินี้ ทำให้สามารถมองเห็นภาพของความเป็นประชาธิปไตยในชุมชน หรือประเทศหนึ่งได้ชัดเจนมากขึ้นในความเป็นจริง ประเด็นที่น่าสนใจจากแง่คิดของโคเฮน คือ รัฐบาลจะต้องใช้อำนาจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งจะมีรัฐบาลดังกล่าวได้ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาล

ประเด็นที่กนกให้ความสำคัญคือ การที่รัฐบาลจะต้องใช้อำนาจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนนั้น คือ ความคิดหลักประการแรกของกรีกโบราณ หรือการที่ประชาธิปไตยเป็นการปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวม ส่วนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาลนั้น คือ ความคิดหลักประการที่สองของกรีก หรือการมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถเข้ามาหรือส่งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมการใช้อำนาจในการปกครองให้เป็นไปตามที่ประชาชนโดยส่วนรวมต้องการนั่นเอง

ผู้เขียนเห็นว่ายังมีความหมายของประชาธิปไตย ซึ่งบัญญัติโดยนักวิชาการ นักรัฐศาสตร์ อีกหลายคนนอกเหนือจากที่ กนก วงษ์ตระหง่าน ได้อ้างถึง ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกรีกโบราณ ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงขอนำมาเสนอเป็นตัวอย่างเพิ่มเติมอีกเล็กน้อย เพื่อเป็นการสนับสนุนการอ้างถึงข้างต้น

ชาร์ล อี เมอเรียม (1939: 4) "ประชาธิปไตยเป็นแนวความคิดและการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ความผาสุกร่วมกันของปวงชน โดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันของประชาชนนั่นเอง เป็นเครื่องนำทาง"

คาร์ตัน ซี โรดี (Carlton C. Rodee) (1967: 95) กล่าวว่า ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจะพยายามก้าวไปสู่ชีวิตที่ดีงาม เพื่อประชาชนของตนทุกคน โดยไม่หยุดยั้ง นั่นก็คือ ให้มีเสรีภาพของแต่ละคนมากที่สุดพร้อมๆ ไปกับการได้รับความคุ้มครองในชีวิต ความปลอดภัย การสงเคราะห์ และการมีโอกาสนในชีวิตที่กว้างขวางที่สุดสำหรับทุกคน นำไปสู่จุดหมายปลายทางอันได้แก่ โอกาสที่จะให้แก่ทุกคนเท่าเทียมกันมากที่สุดเท่าที่ธรรมชาติจะอำนวย เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ

ของแต่ละคนให้เต็มที่ที่สุด และให้ได้มาซึ่งการเข้าร่วมมีบทบาทในทางการเมืองอย่างจริงจังของประชาชนเป็นจำนวนมากที่สุด

ทินเนอร์ นาคะตะ (2517: 54-6) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตย ดังนี้

1. การปกครองแบบประชาธิปไตยถือหลักว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการออกกฎหมายโดยผ่านสภานิติบัญญัติ ใช้อำนาจบริหารโดยผ่านฝ่ายบริหาร และใช้อำนาจตุลาการโดยผ่านทางศาล ทั้งนี้การใช้อำนาจนั้นอาจกระทำโดยตรงหรือโดยอ้อม และจะต้องได้รับความยินยอมจากประชาชน การปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องยึดมั่นในความสำคัญของบุคคล ในความเสมอภาคและเสรีภาพของมนุษย์ การยึดมั่นในความสำคัญและคุณค่าของบุคคลมากกว่าสิ่งอื่นใดนั้นทำให้การดำเนินการใดๆก็ตามของรัฐจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลส่วนรวม ในเรื่องความเสมอภาคนั้นจะต้องให้ความเสมอภาคทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง กล่าวคือ จะต้องถือว่าคนเรามีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกัน จะต้องเคารพและปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมกัน ในทางเศรษฐกิจจะต้องกระจายความมั่งคั่งไปสู่ส่วนต่างๆ ของสังคมอย่างเสมอหน้ากัน และก่อให้เกิดการมีโอกาสในทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน ส่วนความเสมอภาคในทางการเมืองนั้นจะต้องถือว่าคนเราทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายในการดำรงชีวิต การใช้เสรีภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนในเรื่องเสรีภาพนั้นถือว่าทุกคนควรมีเสรีภาพในการเลือกเป้าหมายและวิธีการในการดำรงชีวิตของตน สิ่งนี้จะช่วยให้มนุษย์ใช้ความสามารถได้อย่างเต็มที่

2. การปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีวิธีการคือ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการเลือกผู้นำฝ่ายต่างๆ รวมทั้งวิธีการควบคุมการใช้อำนาจของผู้นำเหล่านั้น ประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องของการกำหนดระเบียบปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับการให้ได้มาซึ่งอำนาจตัดสินใจ เช่น การมีรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีพรรคฝ่ายค้าน การปกครองโดยเสียงข้างมาก การคุ้มครองสิทธิของคนส่วนน้อย เป็นต้น

3. เป็นระบบที่มีความมุ่งหมายในการปกครอง เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม

Henry B. Mayo (1970: 58-71) เห็นว่าหลักเกณฑ์สำคัญของระบอบประชาธิปไตย มี 4 ข้อใหญ่ๆ คือ

1. การควบคุมของประชาชนที่มีต่อผู้กำหนดนโยบาย โดยวิธีการเลือกตั้งที่เป็นระยะเวลา และโดยกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ
2. ความเสมอภาคทางการเมืองในการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง
3. ความมีประสิทธิภาพของการควบคุมของประชาชน ซึ่งมองในประเด็นของเสรีภาพทางการเมือง โดยเน้นการมีอิสระในการเลือกของประชาชน พร้อมทั้งเสรีภาพในการพูด การชุมนุม การรวมกลุ่ม และการแข่งขันเพื่อเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง
4. การยอมรับเสียงข้างมากในการตัดสินใจ และเคารพสิทธิของเสียงส่วนน้อย

จากนิยามความหมายของประชาธิปไตยเท่าที่นำมาแสดงนี้ จะเห็นว่ามีการให้ความสำคัญสำคัญกับหลักการทั้งสองหลักการดังกล่าวจากผู้ให้นิยามความหมายมาโดยตลอด ทั้งนี้ไม่ว่า นิยามความหมายจะมีเนื้อหา และรูปแบบการนำเสนออย่างไร หลักคิดเบื้องต้นจะไม่หันเหออกไปจากที่เพลโตและอริสโตเติลได้ตั้งไว้ กล่าวคือ จุดมุ่งหมาย หรือหลักการของประชาธิปไตยที่เพลโตเน้นและกระบวนการหรือวิธีการของประชาธิปไตยที่อริสโตเติลให้ความสำคัญ ที่สำคัญที่สุด คือ ประชาธิปไตยจะต้องตอบสนองต่อผลประโยชน์ของคนจำนวนมาก นั่นคือ จุดมุ่งหมายของประชาธิปไตยอยู่ที่คนจำนวนมาก ซึ่งคนจำนวนมากนี้หมายถึงสังคมโดยรวม การที่จะบรรลุถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าวของการใช้อำนาจทางการเมืองจะต้องมีวิธีการหรือกระบวนการที่จะให้คนจำนวนมากสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุมหรือตรวจสอบให้การใช้อำนาจนั้นเป็นไปในทิศทางที่คนจำนวนมากต้องการหรือเลือกแล้ว (กนก วงษ์ตระหง่าน 2527: 46-47)

หลักการทั้งสองประการนี้นับได้ว่าเป็นแก่นหรือสาระสำคัญของประชาธิปไตยของสังคมตะวันตกที่ได้รับอารยธรรมมาจากกรีกโบราณและสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาต่อมา กล่าวคือ ในกลุ่มประเทศดังกล่าวนี้ประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วยหลักการทั้งสองประการนี้ หากขาดเสียซึ่งหลักการทั้งสองประการ หรือแม้แต่กระทั่งขาดเสียซึ่งหลักการใดหลักการหนึ่งในสองหลักการนี้แล้ว ก็จะไม่อาจนับได้ว่าเป็นประชาธิปไตย หลักการทั้งสองประการจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับประชาธิปไตยในกลุ่มประเทศเหล่านี้ ซึ่งอาจนับได้ว่าหลักการทั้งสองเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่ใช้พิจารณาถึงความเป็นประชาธิปไตยของระบบการเมืองสำหรับกลุ่มประเทศเหล่านี้ได้เช่นกัน

ดังนั้นอาจสังเกตเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างเผด็จการประชาธิปไตยประชาชน (people's democratic dictatorship) หรือประชาธิปไตยของประชาชน (people's democracy) ของกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ กับประชาธิปไตยเสรีนิยม อยู่ที่ฝ่ายแรกยึดถือเฉพาะแต่หลักการข้อข้อแรก คือ จุดมุ่งหมายของของประชาธิปไตยที่คนจำนวนมาก หรือการปกครองเพื่อประชาชน

ส่วนรวม (principle democracy) โดยเห็นว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงคือระบบการเมืองที่นโยบายและกิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาลเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ที่แท้จริงและสวัสดิการของชนชั้นกรรมมาชีพ โดยถือว่าการที่ระบบการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่นั้น มิได้อยู่ที่ปัญหาว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการกำหนดนโยบายหรือไม่หากขึ้นผู้กับปัญหาว่า รัฐบาลที่มีอำนาจอยู่นั้นทำอะไร และทำเพื่อคนกลุ่มใด ลักษณะเนื้อหาของนโยบายเน้นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนมากหรือไม่ นั่นคือระบบนี้ยึดถือว่าประชาธิปไตยคือการปกครองที่เป็นไปเพื่อประชาชน แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นรัฐบาลโดยประชาชนหรือไม่ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 19-20) แต่ในส่วนของฝ่ายหลังหรือฝ่ายประชาธิปไตยเสรีนั้น ยึดถือหลักการทั้งสองหลักการ คือ ทั้งหลักการการปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวม (Principle Democracy) และทั้งหลักการการมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถเข้ามาหรือส่งตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมให้การใช้อำนาจในการปกครองเป็นไปตามที่ประชาชนโดยส่วนรวมต้องการ (process democracy) ซึ่งสำหรับการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาประชาธิปไตยในส่วนของฝ่ายหลังนี้

แนวคิดและความเชื่อพื้นฐานของประชาธิปไตย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ประชาธิปไตยปัจจุบันประกอบด้วยหลักการที่สำคัญสองหลักการด้วยกัน ซึ่งหลักการทั้งสองนี้เป็นอิทธิพลของยุคกรีกโบราณ หลักการประการแรก ได้แก่หลักการการปกครองที่เป็นไปเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม (principle democracy) และหลักการประการต่อมาได้แก่ หลักการการมีกระบวนการที่จะให้ประชาชนสามารถตรวจสอบและควบคุมทั้งทางตรงและทางอ้อมให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ประชาชนส่วนรวมต้องการ (process democracy) เมื่อพิจารณาจากหลักการทั้งสองนี้ จะพบว่ามีการให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นอย่างมาก โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนตามที่ประชาชนต้องการ ทั้งนี้ เป็นการมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชนส่วนรวมมิใช่เป็นการมุ่งให้เกิดประโยชน์แต่เพียงเฉพาะแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเฉพาะแก่กลุ่มบุคคลใด กล่าวคือ เป็นการให้คุณค่าและความสำคัญกับประโยชน์ของปัจเจกบุคคลทุกคน ดังนั้นหลักการของประชาธิปไตยนั้นมีความสอดคล้องกับหลักการแนวความคิดของปัจเจกบุคคลนิยมอยู่มาก เพราะแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมเป็นแนวความคิดที่ยึดผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ คือมุ่งให้ปัจเจกบุคคลได้ประโยชน์สูงสุดเช่นกัน แนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมได้ฝังรากอย่างแน่นแฟ้นในระบอบประชาธิปไตย โดยประชาธิปไตยได้

นำแนวความคิดพื้นฐานของปัจเจกบุคคลนิยมเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ด้วยเหตุนี้การทำลายแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมให้หมดสิ้นไป จึงเท่ากับว่าเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตยด้วย เพราะแนวความคิดของประชาธิปไตยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัจเจกบุคคลนิยม (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 597) แนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมที่มีอิทธิพลต่อประชาธิปไตยอย่างมากและเป็นสมมติฐานเบื้องต้นของความคิด รวมทั้งเป้าหมายของประชาธิปไตยนั้น ยกตัวอย่าง ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ แนวความคิดเรื่องเสรีภาพ แนวความคิดเรื่องสิทธิ และแนวความคิดเรื่องความเสมอภาค ซึ่งในการกำหนดโครงสร้างและขั้นตอนของระบอบประชาธิปไตย แนวความคิดเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหรือกรอบความคิด ดังนั้น ในอันดับต่อไปจะได้อธิบายถึงความเชื่อหรือแนวความคิดที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของระบอบการปกครองประชาธิปไตย เพื่อความเข้าใจร่วมกันเบื้องต้น พอสังเขป

ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผล และความสามารถในการพัฒนาตนเองของมนุษย์

ดังที่เคยกล่าวแล้วว่า แนวความคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น มีความผูกพันอยู่กับความพยายามหาความสัมพันธ์อันเหมาะสมระหว่างความเป็นอิสระของมนุษย์กับการมีอำนาจ และใช้อำนาจของรัฐ และรากฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวความคิดประชาธิปไตยนั้น ได้แก่ ปัญหาเรื่องการขัดกันระหว่างการมีอำนาจกับความเป็นอิสระ ปัญหาเรื่องนี้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ โดยกระแสความคิดในยุคนี้มีลักษณะของการมองโลกในแง่ดี คือ มองว่ามนุษย์มีความสามารถ มีสติปัญญา และรู้จักใช้เหตุผลซึ่งทำให้มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อความสุ่มส่วนรวมได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 5-6) เหตุผลทำให้มนุษย์มีความสามารถในการปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้าได้ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา ความรับผิดชอบชีวิต รวมตลอดถึงวิทยาการต่างๆ ซึ่งทำให้สามารถพัฒนาและใช้ระบอบการเมือง หรือลัทธิการปกครองและวิทยาการ เมื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดี อย่างมีแผนการโดยมีต้องใช้กำลังรุนแรงเสมอไปได้ (จรรยา สุภาพ 2519: 13-14)

ซึ่งอันที่จริง ในสมัยกรีกโบราณ ทั้งเพลโต และอริสโตเติลก็ไม่เคยปฏิเสธความคิดที่ว่ามนุษย์รู้จักคิดและหาเหตุผล แต่เพลโตและอริสโตเติลได้จำกัดวงแคบว่ามนุษย์บางพวกเท่านั้นที่สามารถคิดและรู้จักใช้เหตุใช้ผล เช่น ผู้ปกครอง หรือ ประชาชน แต่สำหรับประชาชนโดยทั่วไปหรือทาสนั้น ทั้งเพลโตและอริสโตเติลไม่ได้ให้ความเชื่อในสติปัญญาของคนเหล่านี้เลย ฉะนั้น

ลักษณะพิเศษของแนวความคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่ที่ต่างไปจากความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ในสมัยก่อนนั้น ก็คือการมีความเชื่อมั่นอย่างมากเป็นพิเศษในความสามารถสติปัญญาของมนุษย์โดยทั่วไป ไม่จำกัดชนชั้น เพศ หรือฐานะทางเศรษฐกิจว่ารู้จักใช้เหตุใช้ผลด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีคนอื่นมาตัดสินใจให้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 6) นั่นคือในยุคใหม่ของประชาธิปไตยนี้ ให้ความเชื่อมั่นในความสามารถใช้เหตุผลของบุคคลทุกคน

ความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์อันเป็นพื้นฐานของประชาธิปไตยนี้ เป็นอิทธิพลจากแนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยม ประเด็นสำคัญของความเชื่อดังกล่าวมีอยู่ว่า การมีเหตุผลเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นมนุษย์ มนุษย์จะต้องมีคุณสมบัติคือการมีเหตุผล นั่นคือในการความหมายนี้หากไม่มีคุณสมบัตินี้จะถือไม่ได้ว่าเป็นมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการมีเหตุผลเป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ของมนุษย์นั่นเอง อย่างไรก็ตามปัจเจกบุคคลนิยมถือว่า บุคคลเพียงคนเดียวก็มีคุณสมบัติของการเป็นมนุษย์ที่ว่ามีได้ กล่าวคือ บุคคลเพียงคนเดียวก็สามารถมีเหตุผลได้ ทั้งนี้ ความเป็นตัวบุคคล (self) ซึ่งประกอบด้วยบุคคลเพียงคนเดียวถือได้ว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของความเป็นมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความเป็นมนุษย์นั้น เริ่มต้นจากความเป็นปัจเจกบุคคลนั่นเอง (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 600-610)

เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อในความสามารถในการใช้เหตุผล หรือในคุณสมบัติของความ เป็นมนุษย์นี้มีข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติของการมีเหตุผลนั้น มิได้หมายความว่า มนุษย์ทุกคนจะฉลาดเท่ากันโดยวัดจาก I.Q. หรือจะมีความสามารถในกิจการทุกประเภทเท่ากัน แต่หมายความว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเข้าใจในเหตุผล และใช้สติปัญญาที่จะตัดสินใจเลือกได้ว่าอะไร เป็นคุณและอะไร เป็นโทษแก่ตนเอง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 13) กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเข้าใจในเหตุผลที่จะทำให้รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ตนเองต้องการและไม่ต้องการ อะไรคือผลประโยชน์ของตนเอง และอะไรไม่ใช่ โดยที่ไม่ต้องมีใครมาบอก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ตัวบุคคลเองเท่านั้นที่จะรู้จักความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด บุคคลอื่นไม่สามารถจะล่วงรู้ถึงความปรารถนาได้ดีเท่าตัวบุคคลผู้นั้นเอง ดังนั้น มนุษย์ที่กล่าวถึงในความหมายนี้ จึงมิได้หมายความรวมถึงผู้ที่ผิดปกติ มีข้อจำกัดทางการเจริญเติบโต หรือผู้ที่พิการทางสมองหรือปัญญา ซึ่งไม่สามารถรู้เหตุผล รู้ความต้องการ รู้ผลประโยชน์ของตนเองได้ ซึ่งมีอยู่ในสังคมแต่มีเป็นจำนวนน้อย หรือมิได้หมายความถึงเด็กที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ในด้านความสามารถในการใช้เหตุผล แต่มนุษย์ที่กล่าวถึงในความหมายนี้หมายถึงผู้ที่พ้นจากวัยเด็กแล้ว และเป็นผู้ที่ เป็นปกติไม่มีข้อจำกัดทางการเจริญเติบโต และไม่พิการทางสมองหรือปัญญา

เป็นผู้ที่สามารถรู้เหตุผล วัตถุประสงค์ของตนได้ ซึ่งมนุษย์ตามความหมายที่กล่าวถึงนี้ ในแต่ละประเทศจะมีบรรทัดฐานปลีกย่อยในเรื่องนี้ ที่แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่น บรรทัดฐานสำหรับกำหนดว่าบุคคลเป็นผู้ที่นับจากวัยเด็กแล้วหรือไม่นั้น ในบางประเทศใช้เกณฑ์อายุเกินกว่า 18 ปี แต่ในบางประเทศใช้เกณฑ์อายุเกินกว่า 20 ปี เป็นต้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2519: 13-14)

ความคิดในเรื่องของเหตุผลมนุษย์นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากอิทธิพลของความคิดของจอห์น ล็อก (John Locke) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 6) ประเด็นสำคัญในความคิดของ จอห์น ล็อก ในเรื่องนี้ประเด็นแรก ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับที่มาของความรู้ โดยมีความเห็นว่าประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ (all knowledge comes from experience) นั่นคือ ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของมนุษย์ล้วนมาจากประสบการณ์ทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า มนุษย์เกิดมามีจิตว่างเปล่า เหมือนกระดานขาวที่ยังไม่มีตัวอักษรใดบนที่กลิ้งไปเป็นเสมือนกระดานที่ฉาบซีผึ้งเตรียมพร้อมสำหรับการเขียน (tabula rasa) ดังนั้น ประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งทำให้ปรากฏร่องรอยบนกระดานขาวนั้น จึงเป็นที่มาของความรู้ของมนุษย์ (กิริติ บุญเจือ 2531: 63) ส่วนประเด็นสำคัญในความคิด จอห์น ล็อก อีกประเด็นหนึ่ง เป็นความคิดเกี่ยวกับการยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดสอบค้นหาตามแบบวิทยาศาสตร์ จอห์น ล็อก เห็นว่าการพิสูจน์ด้วยวิธีการตรรกวิทยาแบบเรขาคณิตเป็นมาตรการสำหรับตัดสินความจริงได้ ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เมื่อถูกใช้เป็นมูลบทของการพิสูจน์ด้วยวิธีการตรรกวิทยา จะพิสูจน์ได้จริงและจะเป็นที่ยอมรับทั่วไปได้ (กิริติ บุญเจือ 2531: 63-64) อย่างไรก็ตาม จอห์น ล็อก เห็นว่าในโลกนี้ไม่มีความจริงอันเดียวที่เป็นสัจธรรมสมบูรณ์แบบ (Absolute Truth) แต่สิ่งที่ถูกเรียกว่า "ความจริง" นั้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ มีลักษณะชั่วคราว และขึ้นอยู่กับ การตรวจสอบว่าเป็นจริงอยู่หรือไม่ ดังนั้น การค้นหาความจริงในการศึกษาธรรมชาติและมนุษย์ในสังคมจึงเป็นการกระทำที่ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะต้องมีการตั้งข้อสงสัยในความจริงตลอดเวลา และด้วยเหตุผลดังกล่าว ความรู้หรือความจริงที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปได้เท่านั้น (probable) ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปได้เพื่อมีการค้นคว้าหาข้อมูลมากขึ้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 6) กล่าวคือ เมื่อมีการค้นพบข้อมูลมากขึ้น ข้อมูลใหม่นั้นอาจทำให้พบว่าความจริงจากการพิสูจน์ดังกล่าวมิได้เป็นความจริงอีกต่อไป และด้วยนัยนี้ข้อมูลจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการศึกษาเพื่อหาความรู้จากธรรมชาติและจากสังคมมนุษย์ ฉะนั้นจากอิทธิพลความคิดของจอห์น ล็อก ที่กล่าวมานี้จึงอาจสรุปได้ว่า การใช้เหตุผลของมนุษย์อย่างเป็นทางการเป็นวิทยาศาสตร์ และการที่ข้อมูล

อย่างเพียงพอ นั้น เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการได้มาซึ่งความรู้ หรือความจริง กล่าวคือ การจะ
ได้มาซึ่งความรู้ที่โปร่ง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ถึงความต้องการ หรือผลประโยชน์ของตนเอง หรือ
จะเป็นความรู้ในเรื่องอื่นใดก็ตาม จะต้องมียี่ปัจจัยนี้ คือ เหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และ
ข้อมูลที่เพียงพอ เป็นองค์ประกอบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การมีเหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และ
การมีข้อมูลที่เพียงพอ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการได้มาซึ่งความรู้

จากที่กล่าวมาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผล และความสามารถ
ในการพัฒนาตนเองของมนุษย์ จึงพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องการมีอำนาจ กับความเป็นอิสระ ทำให้ความคิดเกี่ยวกับมนุษย์เปลี่ยนแปลง
ไปในทางที่ดีขึ้น คือเป็นการมองว่ามนุษย์ทุกคนมีเหตุผล โดยการมีเหตุผลจัดเป็นคุณสมบัติของการ
เป็นมนุษย์และบุคคลเพียงคนเดียวก็สามารถที่จะมีเหตุผลได้ เนื่องจากหน่วยที่เล็กที่สุดของ
ความเป็นมนุษย์ได้แก่ความเป็นตัวบุคคล

2. คุณสมบัติของการมีเหตุผล ซึ่งเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ หมายถึง การที่มนุษย์มี
ความสามารถที่จะเข้าใจในเหตุผล และสามารถที่จะใช้สติปัญญา เพื่อที่จะตัดสินใจเลือกได้ว่า
สิ่งที่ตนเองต้องการและสิ่งที่ตนเองไม่ต้องการ ได้แก่อะไรบ้าง อะไรคือผลประโยชน์ของตน
เอง และอะไรไม่ใช่คุณสมบัติของการมีเหตุผลนี้ ทำให้ผู้ที่รู้ถึงความต้องการ และผลประโยชน์
ของบุคคลได้ดีที่สุด ได้แก่ ตัวบุคคลนั่นเอง

3. ด้วยเหตุผลของมนุษย์ มนุษย์จึงมีความสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผน โดย
ไม่ใช่กำลังรุนแรง ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้ และด้วย
เหตุผลของมนุษย์ มนุษย์จึงมีความสามารถที่จะปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้า ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถ
พัฒนาและใช้ระบอบการเมืองและสังคมได้

4. การใช้เหตุผลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ กับการมีข้อมูลที่เพียงพอ เป็นปัจจัยสำคัญที่
ขาดไม่ได้สำหรับการได้มาซึ่งความรู้ที่โปร่งรวมถึงการรู้ถึงความต้องการของมนุษย์เอง

ความเชื่อในเรื่องความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์ และความสามารถในการ
พัฒนาตนเองของมนุษย์ นับได้ว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของความเชื่อทั้งปวงของประชาธิปไตย
ความคิดความเชื่ออื่นๆ ตลอดจนโครงสร้าง และขั้นตอนของประชาธิปไตย ล้วนแต่อยู่ภายใต้
กรอบของความเชื่อในความสามารถมนุษย์ที่กล่าวมานี้ทั้งสิ้น

ด้วยพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิดของปัจเจกบุคคลนิยมจะเห็นว่าตั้งอยู่
บนกรอบคิดพื้นฐาน (assumption) ของความคิดที่ว่ามนุษย์มีเหตุผลและความต้องการของตนเอง

การมีเหตุผลของมนุษย์นี้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีความสามารถของการใช้เหตุผลในทางการคิด การกระทำ จนถึงการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถตัดสิน (judgement) อย่างมีเหตุผลได้ ดังนั้น อำนาจและขีดความสามารถของประชาธิปไตยจึงอยู่ในจุดที่ว่า ประชาธิปไตยให้ความเป็นไปได้แก่มนุษย์ที่จะคิด กระทำสร้างสรรค์ จนถึงมีความรู้สึกร่างอย่างมีเหตุผลได้ และนำไปสู่การได้ประโยชน์สูงสุดแก่ตัวมนุษย์เองตั้งแต่นั้นมาปัจเจกบุคคลจนถึงสังคม ฉะนั้นการกำหนดโครงสร้างและขั้นตอนของระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นที่จะต้องนำพื้นฐานของความคิดและเป้าหมายนี้มาเป็นแนวทางหรือกรอบความคิด ไม่เช่นนั้นแล้วระบอบประชาธิปไตยที่ได้มาอาจจะล้มเหลวหรือถูกบิดเบือนไปได้

จากความคิดเช่นกล่าวนี้อาจจะเห็นว่าหัวใจของระบอบประชาธิปไตย คือ การให้โอกาสแก่ปัจเจกบุคคลในฐานะของการเป็นมนุษย์ที่จะพัฒนาศักยภาพในทุกด้านของตนเองอย่างเต็มที่ โดยอาศัยการใช้เหตุผล และความต้องการของตนเป็นตัวกำกับหลักในการพัฒนาศักยภาพนั้น ปัจเจกบุคคลสามารถที่จะกระทำดังกล่าวดังข้างต้น ถ้าระบอบประชาธิปไตยช่วยสร้างเงื่อนไขที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพนั้นให้มนุษย์ย่อมจะมีอำนาจของตนเองมากขึ้น จนถึงจุดสูงสุดของศักยภาพในสถานการณ์ที่เป็นอุดมคติได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ก็จะสามารถได้รับประโยชน์สูงสุดตามศักยภาพของตน (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 613)

แนวความคิดเกี่ยวกับอิสรภาพ เสรีภาพ สิทธิ

คำว่าอิสรภาพ (freedom) เสรีภาพ (liberty) และสิทธิ (right) เป็นคำที่สามารถใช้แทนที่กันได้ในความหมายเดียวกันสำหรับประชาธิปไตย ทั้งสามคำนี้มีความหมายตรงกันที่ว่าเป็น ความสามารถที่จะกระทำ ไม่ว่าจะโดยปราศจากข้อจำกัดหรือกระทำโดยมีข้อจำกัดที่กำหนดไว้แน่นอนชัดเจน ความแตกต่างของคำทั้งสามนี้มีอยู่ว่า อิสรภาพเป็นสภาพของการขาดการจำกัดในการกระทำ คือเป็นการกระทำหรืองดเว้นกระทำการใดๆ ก็ได้ ตราบใดที่ไม่ละเมิดผู้ใด (วิสุทธิ โปธิแทน 2524: 95-96) คืออิสรภาพนั้นแบ่งบอกถึงการพ้นจากข้อจำกัด หรือภาระที่เคยมีอยู่ (ชียอนันต์ สมุทวณิช 2523: 59) เสรีภาพหมายถึงโอกาสที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำระหว่างทางเลือกหลายทาง เป็นความสามารถที่จะกระทำตามเจตนาธรรมโดยไม่ถูกกีดขวางจากผู้อื่นหรือจากข้อจำกัดภายนอก จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการที่จะมีเสรีภาพนั้นจำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมเสียก่อน คือเมื่อบุคคลมียุติธรรมแล้ว บุคคลจึงจะมีเสรีภาพที่จะกระทำหรืองดเว้นกระทำการใดๆ ได้ตามเจตนาธรรมของตน และในส่วนของสิทธินั้น

สิทธิเป็นสิ่งที่ตามมากับการมีเสรีภาพของบุคคล กล่าวคือ การมีเสรีภาพของบุคคลนำไปสู่การมีสิทธิของบุคคลโดยปริยาย เพราะหากบุคคลที่เสรีภาพแต่ไม่สามารถกระทำตามที่ตนต้องการได้ ก็เท่ากับว่าเสรีภาพที่บุคคลมี ไม่ปรากฏให้เห็นได้จริง ดังนั้นเมื่อมีเสรีภาพจึงต้องมีสิทธิตามมาด้วย ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้จึงพบอยู่เสมอว่า บ่อยครั้งมีการใช้คำทั้งสามคำนี้เสมือนหนึ่งเป็นคำๆ เดียวกัน

อันที่จริง ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบที่มีการให้ความสำคัญกับเสรีภาพเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากมีความคิดพื้นฐานว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่คู่กับความเป็นมนุษย์ หรือมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ จะเห็นได้จากอดีตถึงปัจจุบัน มันก็คิดเป็นจำนวนมากที่ให้ความสำคัญกับความคิดนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จอห์น ล็อค เชื่อว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ ย่อมมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และมีความเสมอภาคกัน ซึ่งการมีเสรีภาพที่สมบูรณ์นี้หมายถึงการที่มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพในการที่จะกระทำอะไรก็ได้ รวมทั้งในการที่จะจัดการกับทรัพย์สินสมบัติและกับตัวของเขาเองอย่างไรก็ได้ตามที่เห็นสมควร ภายในขอบเขตของกฎธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นอยู่กับหรือเป็นทาสของเจตจำนงผู้อื่น (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย 2534: 304)

รุสโซ มีความเห็นว่า เสรีภาพเป็นธาตุแท้ของความเป็นคน ซึ่งความจริงดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในงานเขียนของเขา ว่าการสละละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการสละละทิ้งความเป็นคนเท่ากับการยอมเสียสิทธิของมนุษย์ชน และแม้แต่หน้าที่ของเขา ... การสละละทิ้งเช่นนี้เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกไปจากเจตจำนงของตนก็เท่ากับการนำเอาศีลธรรมออกไปจากการกระทำของคนนั่นเอง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 7)

การที่เสรีภาพเป็นสิ่งที่คู่กับความเป็นมนุษย์หรือมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์นั้น เพราะคุณสมบัติสำคัญของการเป็นมนุษย์ คือ การมีเหตุผล โดยหลักการแล้วเป็นปัจจัยที่นำมาซึ่งเสรีภาพของมนุษย์ การมีเหตุผลเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้ถึงผลประโยชน์ของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะ การแทรกแซงจากบุคคลอื่นใด การที่มนุษย์รู้ถึงประโยชน์ของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการชี้แนะ การแทรกแซงจากบุคคลอื่นใดนี้ ทำให้ไม่มีผู้ใดต้องอยู่ภายใต้การชี้แนะของผู้ใด และไม่มีผู้ใดเหนือกว่าผู้ใด ดังนั้นเมื่อเสรีภาพเป็นสิ่งที่มาภายหลังการมีอิสระภาพคือผู้ที่มีเสรีภาพจะต้องเป็นผู้ที่มีอิสระภาพแล้ว และโดยที่อิสระภาพหมายถึง การพ้นจากข้อจำกัดประการบางอย่างและความปั่นป่วนภายในใจที่เคยมีอยู่ หรือได้แก่การเปลี่ยนจากสภาวะการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาวะการณ์ที่ดีกว่า และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่ได้รับอิสระภาพ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช

2523: 59) จึงเท่ากับว่า การมีเหตุผลของมนุษย์หรือความเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่นำมาซึ่ง เสรีภาพ เพราะการมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง นำมาซึ่งการเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับการชี้นำของผู้ใด คือทำให้ไม่มีผู้ใดอยู่ภายใต้การชี้นำของผู้ใด กล่าวอีกนัยหนึ่ง อิสรภาพดังกล่าวเป็นอิสรภาพที่เกิดจากการไม่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้เจตจำนงหรือการชี้นำของบุคคลอื่นใด และด้วยการมีอิสรภาพดังกล่าว บุคคลจึงสามารถคิดหรือใช้เหตุผล และกระทำการใดๆ ได้ตามเจตนารมณ์ โดยไม่ถูกกีดขวางชี้นำหรือแทรกแซงจากบุคคลอื่นใด กล่าวคือ เมื่อบุคคลเป็นอิสระไม่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้เจตจำนงหรือการชี้นำของบุคคลอื่นใด บุคคลจึงมีเสรีภาพด้วยความ เชื่อมโยงทางตรรกะนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อใดที่มีความเชื่อในความสามารถใช้เหตุผลของมนุษย์ แล้ว เมื่อนั้นย่อมมีความเชื่อในเรื่องของเสรีภาพด้วย

ขอบเขตของเสรีภาพ

ถึงแม้ว่าเสรีภาพจะเป็นสิ่งที่คู่กับความ เป็นมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนย่อมมีเสรีภาพ แต่เสรีภาพของบุคคลควรจะถูกใช้อย่างมีขอบเขต ประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม

ขอบเขตของเสรีภาพประการแรกได้แก่ การใช้เสรีภาพบนพื้นฐานของการใช้เหตุผล และการรู้จักความต้องการของตนเอง กล่าวให้ชัดเจนคือเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยจะเป็นเสรีภาพที่ผู้ใช้ (ปัจเจกบุคคล) ขาดเหตุผลไม่ได้ และไม่รู้ถึงความต้องการของตนเอง ไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่าเสรีภาพของประชาธิปไตยมีไว้สำหรับบุคคลที่มีเหตุผลและรู้จักตัวเอง เป็นสำคัญ ขอบเขตประการแรกนี้จึงเป็นขอบเขตในตัวเองของเสรีภาพ เพราะหลักการว่าด้วยการมีเสรีภาพนั้นเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผลและรู้จักความต้องการของตนเองของปัจเจกบุคคลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม การใช้เสรีภาพภายใต้หลักการทั้งสองนี้จะ เป็นหลักประกันว่าเสรีภาพจะถูกใช้เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายของปัจเจกบุคคลนิยมและประชาธิปไตย นั่นคือการได้ประโยชน์สูงสุดแก่ปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับเรื่องนี้จะกล่าวอีกครั้งใน ภายหลัง

ขอบเขตของเสรีภาพประการที่สอง ได้แก่ การใช้เสรีภาพปัจเจกบุคคลจะต้องไม่กระทบ กระเทือนต่อเสรีภาพของบุคคลอื่น

จอห์น สจิวท มิลล์ (John Stuart Mill 1806-1873) เป็นนักคิดอีกผู้หนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญแก่อิสระเสรีภาพของมนุษย์มาก โดยได้แยกกิจกรรมของคนออกเป็นสองประเภท คือ เรื่องที่เป็นส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อแต่ละบุคคลเองโดย

ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น กับเรื่องที่อยู่ภายนอกตัวคนคือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคน ซึ่งการกระทำของคนหนึ่ง มีผลกระทบต่อบุคคลอื่น มีลัทธิเห็นว่าสำหรับเรื่องประเภทแรกนั้น สังคมหรือรัฐไม่มีสิทธิโดยทั้งสิ้นที่จะเข้าไปแทรกแซงชีวิตส่วนตัวของบุคคล และก็มีลัทธิที่มีเงื่อนไขในการเข้าไปแทรกแซงในกิจกรรมทางสังคมซึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หลักเกณฑ์ที่สังคมใช้เป็นเครื่องตัดสินว่าควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคมหรือไม่นั้น ก็คือหลักของอรรถประโยชน์ (utility) หรือหลักการให้ความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 7)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์ข้างต้นนี้ จะสังเกตเห็นว่า ในประการแรก มีการให้ความสำคัญกับสติปัญญาและเหตุผลของมนุษย์ โดยข้อความดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความที่เกี่ยวกับกิจกรรมประการแรก ได้สะท้อนถึงความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถที่จะรู้จักใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่นหรือรัฐเข้ามาบงการแทรกแซง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 7-8) หมายความว่า การแทรกแซงหรือการบงการจากรัฐ ในความคิดเห็นอ่าน ความรู้สึก ของปัจเจกบุคคลนั้นไม่มีความจำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลมีความสามารถคิดได้เอง ในประการต่อมา มีการให้ความสำคัญกับเสรีภาพใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นเสรีภาพของบุคคลที่จะมีผลเฉพาะตัวผู้หนึ่ง ซึ่งบุคคลจะสามารถใช้เสรีภาพนี้ได้อย่างเด็ดขาดสมบูรณ์ โดยรัฐไม่อาจอ้างอำนาจเข้าไปแทรกแซงยุ่งเกี่ยวได้ ลักษณะที่สอง เป็นเสรีภาพของบุคคลที่ก่อให้เกิดผลต่อบุคคลอื่นอีก การใช้เสรีภาพองในลักษณะที่สองนี้ รัฐสามารถจำกัดขอบเขตได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 71)

การให้ความสำคัญกับเสรีภาพใน 2 ลักษณะเช่นนี้ สะท้อนถึงการมีความคิดเกี่ยวกับขอบเขตของเสรีภาพ กล่าวคือเสรีภาพการถูกใช้อย่างมีขอบเขต สำหรับมีลัทธิขอบเขตของการใช้เสรีภาพอยู่ที่ว่า การใช้เสรีภาพของบุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นการละเมิดเสรีภาพของ บุคคลอื่น และจะต้องไม่ขัดต่อผลประโยชน์ส่วนรวม

เรื่องขอบเขตของการใช้เสรีภาพนี้ เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจจากนักคิดอื่น ๆ อีกหลายท่าน จอห์น ล็อก คือหนึ่งในบรรดานักคิดเหล่านี้ ขอบเขตของเสรีภาพในความคิดของจอห์น ล็อก คือขอบเขตของกฎธรรมชาติ ในการอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนความคิดเรื่องการมีเสรีภาพของมนุษย์ และระบบการเมืองที่เหมาะสมกับมนุษย์ ล็อกได้กล่าวถึงมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ ล็อกมีความเชื่อว่ามนุษย์ในสภาวะธรรมชาติย่อมมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์และมีความเสมอภาคกัน ที่ว่ามีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ หมายความว่า มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพในการที่จะทำ

อะไรก็ได้ รวมทั้งในการที่จะจัดการทรัพย์สินสมบัติ และกับตัวของเขาเองอย่างไรก็ได้ตามที่เห็นสมควร ภายในขอบเขตของกฎธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นอยู่กับหรือเป็นทาสของเจตจำนงของผู้อื่น ดังนั้นจึงหมายความว่า การใช้เสรีภาพไม่ใช่การกระทำตามอำเภอใจ แต่เป็นการกระทำภายในกรอบของกฎเกณฑ์ธรรมชาติ สาเหตุที่ลืกละเห็นว่า การใช้เสรีภาพควรจะกระทำภายใต้ขอบเขตของกฎธรรมชาติก็เพราะมีความเชื่อที่ว่า ถึงแม้เสรีภาพของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความควรแก่การรักษาไว้ และในสังคมการเมืองเสรีภาพเหล่านี้สมควรที่จะได้รับการปกป้องก็ตาม แต่หากว่าเสรีภาพเป็นสิ่งเดียวกับการกระทำตามอำเภอใจ ก็ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่มีค่า เพราะโดยสามัญสำนึกแล้วการกระทำอะไรก็ตามอำเภอใจ ไม่อยู่ในกรอบระเบียบใดทั้งสิ้น ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่มีค่า เพราะมักจะทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย 2534: 304-305) ในความเห็นของลืกละ กฎธรรมชาติซึ่งเป็นกรอบของการใช้เสรีภาพนั้น เป็นสิ่งเดียวกับเหตุผล กล่าวคือ ลืกละเชื่อว่าในจักรวาลมีกฎทางศีลธรรมที่วางแนวทางอันถูกต้อง สำหรับความประพฤติของมนุษย์ อยู่แล้ว เป็นกฎที่ไม่ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของผู้ออกกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของมนุษย์ผู้ใด แต่เป็นกฎที่สูงกว่านั้น เป็นกฎสากลที่พระเจ้าทรงกำหนดขึ้นสำหรับเป็นระเบียบความประพฤติที่ถูกต้องของมวลมนุษย์ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด หรือไม่ว่าจะอยู่ที่ใด กฎนี้แม้จะกำหนดโดยพระเจ้า ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นไปตามอำเภอใจของพระเจ้า เจตจำนงของพระเจ้ากับเหตุผลเป็นสิ่งเดียวกัน กฎสากลเหล่านี้ซึ่งพระเจ้าเป็นผู้กำหนดจึงกอปรไปด้วยเหตุผล และมนุษย์เราสามารถรู้ได้ด้วยเหตุผล

กฎธรรมชาติข้อแรกคือ มนุษย์จะต้องไม่ทำลายชีวิตของตนเองหรือผู้อื่น เมื่อมนุษย์มีความเสมอภาคกัน จึงไม่มีผู้ใดมีอำนาจเหนือชีวิตผู้อื่น กฎข้อที่สอง คือ มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะลงโทษผู้ละเมิดกฎธรรมชาติข้อแรก ซึ่งห้ามการทำลายชีวิต กฎข้อที่สองนี้จึงทำให้กฎข้อแรกเป็นจริงได้ เหตุผลที่สนับสนุนกฎข้อที่สองนี้ ได้แก่ เหตุผลที่ว่า การที่คนหนึ่งละเมิดกฎธรรมชาติข้อแรก ต้องถือว่าผู้นั้นไม่ใช้หลักเหตุผล จึงเป็นการใช้กฎอื่นที่ไม่ใช่กฎธรรมชาติ ผู้นั้นย่อมสูญเสียความเป็นมนุษย์ และเป็นอันตรายต่อมนุษย์

จากความคิดเห็นของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และจอห์น ลืกละ ที่กล่าวมาข้างต้น จะสังเกตเห็นได้ว่า มีสิ่งหนึ่งที่ตรงกันสำหรับความคิดเห็นของทั้งสองคือ หลักการที่ว่า การใช้เสรีภาพของบุคคลหนึ่งจะต้องไม่เป็นการละเมิดต่อบุคคลอื่นๆ กับเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการมีผลในทางปฏิบัติได้จริงของหลักการนี้ ได้แก่ การควบคุมดูแลมิให้มีการละเมิดดังกล่าว สำหรับ มิลล์ หลักเกณฑ์ที่จะใช้ป็นเครื่องตัดสินว่าควรเจ้าไปควบคุมหรือไม่นั้น ได้แก่ หลักผลประโยชน์ส่วนรวม

หรือหลักอรรถประโยชน์ ส่วนจอห์น ล็อค นั้น เครื่องตัดสินดังกล่าวนี้ได้แก่ กฎธรรมชาติหรือเหตุผล

โดยทั่วไปแล้ว ในการควบคุมดูแลให้มีการละเมิดซึ่งเสรีภาพของกันและกันนั้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ กติกา หรือกฎหมาย กติกาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันการล่วงละเมิดต่อกัน มนุษย์จำเป็นต้องมีกติกาไว้เพื่อรักษาความสงบสุขของสังคม การปราศจากกฎหมายจะนำมาซึ่งการล่วงละเมิดต่อแต่ละบุคคลซึ่งเป็นการขัดกับการมีเสรีภาพของบุคคล ไม่ว่ามนุษย์จะมีอิสรภาพมากเพียงใดก็ตาม แต่หากว่ามีการล่วงละเมิดต่อกันอยู่ตลอดเวลา ก็เท่ากับว่ามนุษย์ไม่มีอิสรภาพด้วยเหตุนี้ถึงแม้ว่าการมีอิสรภาพอาจหมายถึงการพ้นจากข้อจำกัด และกติกาอาจมีลักษณะของการจำกัดอิสรภาพอยู่ แต่มนุษย์ก็มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดหรือกติกา กติกาไม่ได้ขัดแย้งกับอิสรภาพหรือเสรีภาพ กติกามีอยู่เพื่อคุ้มครองอิสรภาพ และเสรีภาพด้วยการป้องกันการล่วงละเมิดต่อกัน แท้ที่จริงแล้วการมีกติกาเท่ากับเป็นการส่งเสริมอิสรภาพ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 59-60)

เรื่องของกติกานี้จะได้กล่าวอีกเรื่องโดยละเอียดในภายหลัง อันดับต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงเรื่องเสรีภาพประเภทต่างๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้เสรีภาพประเภทต่างๆนี้จะมีขอบเขตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าเมื่อมนุษย์มีเหตุผลและเหตุผลของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสามารถที่จะคิด แสดงออก และกระทำได้ แต่เนื่องจากความสามารถเหล่านี้ของมนุษย์ต่างมีลักษณะเฉพาะของตนเอง คือความสามารถบางอย่างส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ในขณะที่ความสามารถบางอย่างไม่ส่งผลกระทบต่อคนอื่น ดังนั้นการใช้เสรีภาพของมนุษย์ในด้านต่างๆนี้จึงต้องมีขอบเขตที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นหลักประกันเสรีภาพของส่วนรวม การกล่าวถึงประเภทต่างๆของเสรีภาพนี้ในช่วงแรกจะเป็นการกล่าวโดยทั่วไปอย่างกว้างๆ โดยเริ่มจากการกล่าวถึงเสรีภาพในการเลือกและตามมาด้วยเสรีภาพในการแสดงออก ในช่วงต่อมาจะเป็นการแจกแจงถึงเสรีภาพพื้นฐานที่ถูกให้ความสำคัญว่าเป็นหลักประกันของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับอิสรภาพ เสรีภาพ และสิทธิข้างต้น จึงพอที่จะสรุปได้ว่าทั้งสามคำนี้ในระบอบประชาธิปไตยเป็นอิทธิพลความคิดปัจเจกบุคคลนิยม ซึ่งเริ่มต้นจากสมมติฐานเบื้องต้นในเรื่องความสามารถของมนุษย์ และด้วยความใกล้เคียงกันทางความหมายคำทั้งสามนี้จึงถูกใช้แทนกันอยู่เสมอ ความหมายเบื้องต้นของเสรีภาพได้แก่ ความสามารถกระทำตามเจตนาารมณ์ของตนเองได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดใด แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากการใช้เสรีภาพ จะต้องกระทำภายใต้ขอบเขตของการใช้เหตุผล และการรู้จักความต้องการของตนเอง

แล้ว การใช้เสรีภาพนั้นจำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตบางอย่าง ทั้งนี้เพื่อมิให้การใช้เสรีภาพของบุคคลกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพของบุคคลอื่นๆ คือเป็นการประกันประโยชน์สุขของส่วนรวม และจากจุดนี้เองกติกากฎหมายจึงมีความจำเป็นต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ความเชื่อเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์

แนวความคิดปัจเจกบุคคลนิยมที่มีรากฐานของความคิดที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล และมีความสามารถในการใช้เหตุผลนั้น นอกจากจะนำไปสู่ความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ กล่าวคือ เสรีภาพในการเลือก และเสรีภาพในการแสดงออกแล้ว ยังเป็นรากฐานสำคัญของความเชื่อในเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ หรือความเท่าเทียมกันของมนุษย์อีกด้วย (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 600)

ในเบื้องต้นได้เคยกล่าวมาแล้วว่า คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ คือ การมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง มนุษย์ที่ไม่รู้จักความต้องการของตนเอง และขาดเหตุผลแล้ว จะไม่ใช่มนุษย์ในความหมายของประชาธิปไตย กล่าวคือ การมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง เป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นเมื่อปัจเจกบุคคลนิยมมีความเชื่อว่ามนุษย์มีหน่วยเล็กที่สุดคือความเป็นตัวบุคคล ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลเพียงคนเดียว จึงอาจกล่าวได้ว่าบุคคลเพียงคนเดียวก็สามารถมีคุณสมบัติของการเป็นมนุษย์ได้ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 610) และด้วยเหตุนี้มนุษย์ทุกคนจึงต่างมีคุณสมบัติของการมีเหตุผลเหมือนกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งมนุษย์ต่างมีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ หรือในการมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง

ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์เป็นพื้นฐานสำคัญของความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือ บัณฑิตบุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่เสมอภาคกันทั้งในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ฯลฯ ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องการเมืองบุคคลย่อมมีความเสมอภาคในสิทธิที่จะดำเนินการทางการเมืองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง สิทธิในการเลือกตั้งนั้น แต่ละบัณฑิตบุคคลจะมีเสียงเพียงหนึ่งเสียงเท่ากันในการเลือกตั้ง และมีเสรีภาพในการเลือกและแสดงออกที่เสมอภาคกัน ไม่ใช่ว่าบุคคลหนึ่งมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสองเสียงในขณะที่บุคคลอื่นมีสิทธิออกเสียงเพียงเสียงเดียว นอกจากนี้ในเรื่องของการเมืองยังมีตัวอย่างในเรื่องอื่นๆ เป็นต้นว่า บุคคลมีความเสมอภาคในการเลือกประกอบอาชีพตามความต้องการของตน แต่ละบุคคลมีความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาที่เสมอภาคกัน แต่ละบุคคลมีความเสมอภาคกันในการใช้ประโยชน์จากสาธารณะสถานหรือสิ่งแวดล้อมที่เสมอภาคกัน ฯลฯ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 611-612) เสรีภาพของมนุษย์นั้นเกิดจากความ เป็นอิสระไม่ถูกครอบงำจากผู้อื่น เพราะบุคคลมีความสามารถในการใช้เหตุผลและรู้จักความต้องการของตนเอง ดังนั้นด้วยเหตุที่ คุณสมบัติซึ่งเป็นเหตุของเสรีภาพดังกล่าวนี้เป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ จึงอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีเสรีภาพด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งเท่ากับว่าบุคคลมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

จากตัวอย่างของความเสมอภาคข้างต้นจะ เห็นได้ว่าความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนี้เน้นที่ความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพ ไม่ใช่ความเสมอภาคในผลของการใช้สิทธิและเสรีภาพ ตัวอย่างเช่น แต่ละบุคคลมีสิทธิและเสรีภาพในโอกาสทางการศึกษาที่เสมอภาคกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าแต่ละบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีผลการเรียนที่เสมอภาคกัน หรือแต่ละบุคคลมีสิทธิและเสรีภาพที่เสมอภาคกันในการเลือกประกอบอาชีพตามที่ตนต้องการ แต่ไม่ได้หมายความว่าแต่ละบุคคลเหล่านั้นจะต้องได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เสมอภาคกันจากการประกอบอาชีพนั้น เป็นต้น (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 612)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เสรีภาพของมนุษย์เกิดจากความ เป็นอิสระไม่ถูกครอบงำจากผู้อื่น เพราะบุคคลมีความสามารถในการใช้เหตุผลและรู้จักความต้องการของตนเองได้เอง ส่วนความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันในเสรีภาพนั้น เกิดจากการที่คุณสมบัติซึ่งเป็นสาเหตุของการมีเสรีภาพของบุคคลเป็นคุณสมบัติที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ จึง เท่ากับว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีเสรีภาพด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่อเสรีภาพมีความหมายถึงการที่บุคคลสามารถที่จะตัดสินใจ เลือกคิด แสดงออก ฯลฯ ได้ตามเจตนาธรรมของตนเอง โดยไม่ถูกขัดทางปิดกั้นแล้ว ความเสมอภาคใน

เสรีภาพถ้าพิจารณาจากที่มาจากไม่มีความหมายที่เกินความไปจากความเสมอภาคในเสรีภาพตามความหมายนี้ คือไม่ได้หมายถึงความเสมอภาคในผลของการใช้สิทธิและเสรีภาพ แต่เป็นความเสมอภาคในการที่จะเลือก ตัดสินใจ คิดแสดงออก ตามเจตนาธรรมของตนเอง และตามศักยภาพที่ตนเองมี ด้วยเหตุนี้การมองเสรีภาพในลักษณะของความเท่าเทียมในการมีวัตถุไว้ในครอบครองจึงเป็นการมองความเสมอภาคที่ไม่ถูกต้องตามแนวคิดของปัจเจกบุคคลนิยมและประชาธิปไตย ตรงกันข้ามความเสมอภาคที่กล่าวนี้เป็นความเสมอภาคในเชิงปัจจัยนำเข้า (input) สู่ระบบมากกว่าความเสมอภาคในเชิงผลลัพธ์ (output) ที่ออกจากระบบ แต่เป็นที่เชื่อกันว่าถ้าปัจจัยนำเข้ามีความเสมอภาคมากเท่าไร โอกาสที่ผลลัพธ์ที่ออกมาจะย่อมจะมีโอกาสที่เสมอภาคกันมากตามไปด้วย แต่ไม่ใช่ว่าผลลัพธ์ที่ออกมาต้องเสมอภาคกัน ทั้งนี้เพราะศักยภาพโดยธรรมชาติของแต่ละปัจเจกบุคคลจะไม่เสมอภาค กล่าวคือบางคนคงจะมีศักยภาพในด้านหนึ่ง ขณะที่อีกคนหนึ่งมีศักยภาพในอีกด้านหนึ่ง หรือแม้กระทั่งศักยภาพในเรื่องเดียวกันก็อาจจะไม่เท่าเทียมกันได้ ครั้นศักยภาพที่ไม่เท่าเทียมกันถูกนำมาใช้ในการกระทำผลลัพธ์ที่ออกมาจะย่อมจะต้องไม่เท่าเทียมกันได้ (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 612) อาจกล่าวได้ว่า โดยหลักการแล้ว บุคคลมีความเสมอภาคกันที่จะคิด เลือก แสดงออก อย่างไรก็ดีได้โดยจะไม่ถูกขัดขวางใดๆ จากปัจจัยภายนอก แต่การคิด เลือก และแสดงออกของบุคคล จำเป็นที่จะต้องอาศัยศักยภาพของบุคคลนั้นๆ ดังนั้นการคิด เลือก แสดงออกของบุคคลจะเป็นไปได้เพียงใดในทางปฏิบัตินั้น ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับศักยภาพที่บุคคลมีด้วย ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดด้านศักยภาพจึงทำให้การใช้เสรีภาพของบุคคลซึ่งมีอย่างเสมอภาคกันนั้น ไม่นำไปสู่ผลลัพธ์ตามที่ปรารถนาได้

เหตุผลของมนุษย์มีส่วนทำให้มนุษย์รู้ความต้องการของตนเอง ด้วยความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์นี้เอง มนุษย์จึงสามารถคิด เลือก แสดงออก ฯลฯ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการได้อย่างเสรี และเมื่อมนุษย์มีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ มนุษย์จึงมีความเสมอภาคในเสรีภาพในอันที่จะคิด เลือก แสดงออก ฯลฯ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการนี้ด้วย อย่างไรก็ตามการที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการจำเป็นต้องใช้ศักยภาพที่มีอยู่ ในขณะเดียวกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วศักยภาพไม่ใช่สิ่งที่ทุกคนมีอย่างเท่าเทียมกัน และบุคคลก็มิได้มีศักยภาพเป็นเลิศในทุกด้าน สิ่งที่ต้องการนั้นบางครั้งต้องได้มาโดยการใช้ศักยภาพที่บุคคลนั้นไม่มีอยู่หรือมีอยู่อย่างไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาศักยภาพเพื่อที่จะสามารถนำศักยภาพที่ได้รับการพัฒนาแล้วนั้นไปใช้ได้ตามต้องการ มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการพัฒนาตนเองมาตั้งแต่กำเนิด ความสามารถนี้เป็นคุณสมบัติของมนุษย์ทุกคน อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ทุกคนมีความ

สามารถที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ด้วยเหตุที่การใช้ศักยภาพตลอดจนการพัฒนาศักยภาพ เป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ จึงอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์มีความ เสมอภาคกันในเสรีภาพในอันที่จะใช้และพัฒนาศักยภาพของตนด้วย และความเสมอภาคใน เสรีภาพนี้ ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นความเสมอภาคในโอกาสซึ่งหมายความว่า ปัจจุบันบุคคลล้วนแต่มีความเสมอภาคกันในโอกาสที่จะพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

ความเชื่อว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน

อำนาจอธิปไตย หมายถึง อำนาจอสูงสุดในการปกครองรัฐ อำนาจอธิปไตยเป็น องค์ประกอบสำคัญหนึ่งในสี่ประการของรัฐเอกราชทั้งหลาย ความเป็นเอกราชของรัฐแสดงออก ด้วยอำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองอาจแยกพิจารณาได้ เป็น 2 ลักษณะ คือ อธิปไตยภายใน (internal sovereignty) หมายถึงความมีอิสระที่จะ ดำเนินการใดๆได้เต็มที่กับประชากร หรือชาวต่างด้าว หรือองค์กรอื่นใดทั้งมวลภายในประเทศ และอธิปไตยภายนอก (external sovereignty) ซึ่งบางครั้งถูกเรียกว่าความเป็นเอกราช (independence) หมายถึงความเป็นอิสระปลอดพ้นจากการแทรกแซงควบคุม หรือยึดครองจาก ประเทศอื่น ในเรื่องดินแดนหรือการดำเนินกิจการระหว่างประเทศ

จรรยา สุภาพ (2527: 63-65) ได้กล่าวถึงลักษณะของอำนาจอธิปไตยไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความเด็ดขาด (absoluteness)
2. เป็นการทั่วไป (comprehensiveness)
3. ถาวร (permanence)
4. แบ่งแยกไม่ได้ (indivisibility)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าอำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองรัฐ อำนาจอ สูงสุดในการปกครองรัฐนี้จะเป็นของผู้ใด ย่อมขึ้นอยู่กับระบบการปกครองของรัฐนั้นๆ สำหรับ ระบอบประชาธิปไตยแล้ว ถือว่าอำนาจอสูงสุดนี้เป็นของประชาชน ปัจจุบันในทางปฏิบัติประชาชน จะมอบหมายให้ตัวแทนของตนเป็นผู้ใช้อำนาจแทน ตัวแทนของประชาชนจะเป็นผู้นำเจตนารมณ์ ของปวงชน (general will) ออกมาปฏิบัติในรูปของนโยบาย โดยมีอำนาจอธิปไตยเป็น เครื่องมือสนับสนุน เพื่อให้เจตนารมณ์ดังกล่าวนี้บังเกิดผล

ความเชื่อที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนก็เช่นเดียวกับความเชื่ออื่นอีกหลาย ความเชื่อของประชาธิปไตย คือเป็นอิทธิพลของปัจเจกบุคคลนิยม สมมติฐานเบื้องต้นที่ว่ามนุษย์มีความสามารถใช้เหตุผล นอกจากทำให้เกิดความเชื่อในเรื่องอิสรภาพ สิทธิ เสรีภาพของบุคคล ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีส่วนทำให้เกิดความเชื่อเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชนด้วย กล่าวคือ ความเชื่อในการมีเหตุผลของมนุษย์จะทำให้เกิดความเชื่อเรื่องอำนาจการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อในเรื่องอำนาจอธิปไตยปวงชน การมีเหตุผลของบุคคล ทำให้สามารถตัดสินใจในเรื่องที่เป็นประโยชน์ของตนได้เองโดยไม่ต้องให้ผู้อื่นตัดสินใจให้ กล่าวอีกนัยหนึ่งทำให้บุคคลมีอำนาจที่จะตัดสินใจเองได้ บุคคลจึงเป็นอิสระไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจการตัดสินใจของผู้อื่น ทั้งนี้เหตุผลเป็นคุณสมบัติหรือเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน จึงกล่าวได้ว่าอำนาจที่จะตัดสินใจเองเป็นอำนาจตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มนุษย์ทุกคนล้วนมี เช่นเดียวกับที่ทุกคนต่างมี เสรีภาพและสิทธิ อันที่จริงความเชื่อในเรื่องอำนาจการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ก็มีความเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาคด้วย ในส่วนของความเสมอภาคนั้นย่อมจะไม่ผิดหากจะกล่าวว่ามนุษย์มีความเสมอภาคในการมีอำนาจการตัดสินใจ และในส่วนของเสรีภาพนั้นเมื่อบุคคลมีอำนาจที่จะตัดสินใจเองได้เป็นอิสระไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจการตัดสินใจของผู้อื่น บุคคลจึงมีเสรีภาพหรือมีโอกาสที่จะตัดสินใจเลือกตลอดจนแสดงออกใดๆ ตามต้องการ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา

ได้เคยกล่าวแล้วว่าแนวความคิดประชาธิปไตย เกิดจากปัญหาการขัดกันระหว่าง อำนาจกับความเป็นอิสระ ความเชื่อที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เป็นผลของความพยายามที่จะประสานเสรีภาพของบุคคลกับพลังอำนาจรัฐให้เข้าด้วยกันได้ อำนาจอธิปไตยปวงชนเป็นผลมาจากการที่บุคคลแต่ละคนสละอำนาจที่ตนมี ได้แก่ อำนาจที่จะตัดสินความเป็นธรรม และอำนาจที่จะลงโทษผู้กระทำผิด โดยมอบให้ชุมชนหรือสาธารณชนเป็นผู้ใช้อำนาจนี้แทน อำนาจที่มนุษย์สละให้สาธารณชนนี้เป็นอำนาจปกป้องรักษาเสรีภาพของบุคคลมิให้ถูกล่วงละเมิดได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอำนาจอธิปไตยปวงชนเป็นอำนาจสำหรับปกป้องรักษาเสรีภาพของบุคคลนั่นเอง เสรีภาพและความเสมอภาคนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการได้มาซึ่งสิ่งที่บุคคลปรารถนามนุษย์แต่ละคนต่างมีอำนาจการตัดสินใจ และต่างมีเสรีภาพหรือโอกาสที่จะเลือกตลอดจนแสดงออกตามต้องการ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา อย่างไรก็ตามลำพังเพียงอำนาจตัดสินใจและเสรีภาพที่มนุษย์ต่างคนต่างมีอยู่นี้ยังไม่เพียงพอสำหรับประโยชน์ส่วนรวมได้ ทั้งนี้เนื่องจากยังมีปัญหาเกี่ยวกับการล่วงละเมิดเสรีภาพของกันและกัน ตลอดจนถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์

ด้วยกันเอง ปัญหาเหล่านี้จำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไข เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขส่วนรวมขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขส่วนรวม อำนาจและเสรีภาพของมนุษย์จำเป็นที่จะต้องถูกใช้อย่างมีขอบเขต กล่าวคือ มนุษย์จะต้องไม่ใช่อำนาจและเสรีภาพของตนล่วงละเมิดต่อ เสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้นเพื่อปกป้องหรือรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพและอำนาจของตนเอง มนุษย์ทุกคนต่างมีสิทธิที่จะตัดสินและลงโทษผู้กระทำผิด อย่างไรก็ตามการที่บุคคลต่างตัดสินกันเองด้วยเหตุผลและมโนธรรมของแต่ละคน ยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้เสรีภาพของบุคคลได้รับการปกป้องอย่างยุติธรรมได้จริง ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ สาเหตุประการแรกคือสาเหตุจากตัวบุคคลที่ทำการตัดสินและลงโทษเอง กล่าวคือบุคคลอาจมีอคติ มีใจไม่เป็นกลางได้ จึงจะมีผลทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น และเมื่อการตัดสินลงโทษเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม เสรีภาพของบุคคลจึงไม่ได้รับการปกป้องอย่างแท้จริง สาเหตุอีกประการหนึ่งคือสาเหตุเกี่ยวกับมาตรฐานการตัดสินใจ กล่าวคือ การค้นหาความจริงหรือความเป็นธรรมโดยอาศัยเหตุผลและมโนธรรมของผู้ที่ทำการตัดสินแต่ละคนเป็นเครื่องมือ นั้น เป็นไปได้ว่าความจริงหรือความเป็นธรรมที่แต่ละบุคคลต่างค้นพบนั้นจะไม่ใช้สิ่งเดียวกันเสมอไป จึงอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกันในการหาข้อยุติของการตัดสินลงโทษได้ และเมื่อยังไม่มี ความชัดเจนในมาตรฐานความเป็นธรรมเช่นนี้ จึงยังไม่อาจกล่าวได้ว่าการตัดสินของผู้ใดเป็นการตัดสินที่ปกป้องเสรีภาพได้อย่างเป็นธรรม ในสภาวะเช่นนี้จึงไม่อาจกล่าวอีกเช่นกันว่าเสรีภาพของบุคคลได้รับการปกป้องอย่างเป็นธรรมจากสาเหตุทั้งสองประการที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่านอกจากการที่บุคคลต่างตัดสินกันเองด้วยเหตุผล และมโนธรรมของแต่ละคน จะไม่เพียงพอสำหรับการปกป้องเสรีภาพของบุคคลแล้ว ยังอาจนำไปสู่การขัดแย้งซึ่งกันและกัน ตลอดจนจนการประหัตประหารกันได้อีกด้วย ดังนั้นกติกาก็ได้รับการยอมรับจากส่วนรวม ตลอดจนผู้ที่ทำหน้าที่นิพากษาตัดสิน รวมทั้งอำนาจที่จะสามารถทำให้กติกาคำนิพากษา เป็นผลในทางปฏิบัติ จึงเป็นสิ่งจำเป็น การที่จะได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นเหล่านี้บุคคลแต่ละคนต้องสละอำนาจที่ตนมี ได้แก่ อำนาจที่จะตัดสินความเป็นธรรม และอำนาจที่จะลงโทษผู้กระทำผิด ให้กับสาธารณชนเป็นผู้ใช้อำนาจนี้แทน การที่มนุษย์ต่างตกลงกันในอันที่จะสละอำนาจตัดสินความเป็นธรรม และอำนาจลงโทษผู้กระทำผิดให้กับสาธารณะ เพื่อให้เกิดบรรทัดฐานการตัดสินความเป็นธรรม ตลอดจนอำนาจที่จะทำให้การตัดสินเป็นผลในทางปฏิบัตินี้ เป็นที่ผู้รู้จักกันในเรื่องของการทำสัญญาประชาคม (social contract) เรื่องการทำสัญญาประชาคมนี้เป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นทางนามธรรม ซึ่งไม่มีหลักฐานปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่ความคิดเรื่องนี้มีอยู่เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพส่วนบุคคลกับอำนาจของสังคมการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสองนี้เองที่

ยืนยันว่าอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองนั้นเป็นของปวงชน กล่าวคือ การที่มนุษย์ยอมสละอำนาจตัดสินใจความเป็นธรรม และอำนาจลงโทษผู้กระทำการล่วงละเมิด ให้แก่สาธารณชนเพื่อรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของตนเองนั้น ทำให้เกิดอำนาจสูงสุดในการปกครองสังคมการเมือง หรืออำนาจอธิปไตยในสังคมการเมืองนั้นๆ ขึ้น และด้วยเหตุที่การสละดังกล่าวเป็นการสละอำนาจที่เป็นของแต่ละบุคคลให้กับสาธารณชนหรือทุกคนหมด จึงอาจกล่าวได้ว่าอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการสละดังกล่าวย่อมจะต้องเป็นอำนาจของปวงชนหรือประชาชนทุกคน ยิ่งไปกว่านั้นนอกจากความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพส่วนบุคคลกับอำนาจของสังคมการเมืองจะยืนยันถึงการเป็นอำนาจของประชาชนของอำนาจอธิปไตยแล้ว ยังยืนยันอีกด้วยว่าอำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจที่มีเป้าหมายเพื่อปกป้องรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากอำนาจอธิปไตยเป็นผลลัพธ์ของการสละอำนาจของปัจเจกบุคคลในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของตนเท่านั้น และด้วยเหตุนี้เองผู้ที่ปกครองสังคมการเมืองจึงไม่อาจจะใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองนี้ไปในทางที่เป็นการริดรอนหรือละเมิดต่อเสรีภาพของบุคคลได้

การที่มนุษย์ทุกคนตกลงมอบอำนาจตัดสินใจและลงโทษผู้กระทำผิดให้กับสาธารณะนี้ ได้ทำให้เกิดสังคมการเมืองขึ้น โดยในสังคมการเมืองนี้บุคคลแต่ละคนจะมีฐานะ 2 ฐานะซ้อนกันอยู่ ฐานะแรกได้แก่ฐานะของผู้ปกครอง ฐานะที่สองได้แก่ฐานะของผู้ใต้การปกครอง บุคคลจะเป็นผู้ปกครองเมื่อเข้าร่วมในกิจกรรมของผู้ปกครองยกตัวอย่างเช่น การออกกฎหมาย การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย และจะเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองเมื่อปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้การปกครองยกตัวอย่างเช่น เคารพกฎหมายที่ผู้ปกครองได้ให้ความเห็นชอบ อย่างไรก็ตามการที่บุคคลมีฐานะของผู้ปกครองนี้มิได้หมายความว่าทุกคนจะต้องทำการปกครองหรือตัดสินใจปัญหาต่างๆ เรืองโดยตรง แต่อาจมีการมอบอำนาจให้กับตัวแทนเป็นผู้ใช้อำนาจกระทำแทนได้ โดยประชาชนหรือบุคคลแต่ละคนจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตของการใช้อำนาจดังกล่าว เป็นต้นว่า ขอบเขตในเรื่องกำหนดเวลา ความรับผิดชอบ ฯลฯ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2523: 9)

ความเชื่อเรื่องอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองของรัฐบาลเกิดจากความยินยอม (consent) ของประชาชน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การที่มนุษย์ต่างสละอำนาจตัดสินใจและลงโทษของตน ก็เนื่องจากมีความมุ่งหวังให้เกิดกติกาที่ได้รับการยอมรับจากส่วนรวม และอำนาจที่จะสามารถทำให้กติกาเป็นผลในทางปฏิบัติ ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมานี้มีความสำคัญต่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของบุคคล

เป็นอย่างมาก การสละอำนาจการตัดสินใจและลงโทษนี้ ได้ทำให้เกิดสังคมการเมืองขึ้น โดยในสังคมการเมืองบุคคลจะมีฐานะ 2 ฐานะที่ซ้อนกันอยู่ กล่าวคือฐานะเป็นผู้ปกครองและฐานะผู้อยู่ใต้การปกครอง ในฐานะเป็นผู้ปกครองนี้ บุคคลอาจมอบให้ตัวแทนของตนเป็นผู้ใช้อำนาจแทน กล่าวคือบุคคลมิได้ทำการปกครองโดยตรงด้วยตนเอง จากที่กล่าวมานี้ จะสังเกตเห็นได้ว่ามีประเด็นเกี่ยวกับเรื่องความยินยอมของประชาชนอยู่ 2 ประเด็น ประเด็นแรก คือประเด็นเกี่ยวกับการยินยอมสละอำนาจตัดสินใจและลงโทษ ให้แก่สาธารณะเพื่อให้เกิดอำนาจกลางที่สามารถรักษาเสรีภาพของบุคคลได้อย่างแท้จริง เพราะการที่แต่ละบุคคลต่างใช้อำนาจของตนปกป้องตนเองนั้นไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ด้วยอำนาจส่วนกลางก็จะช่วยให้เสรีภาพของบุคคลเป็นผลขึ้นมาได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งสามารถเป็นหลักประกันเสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ได้ อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ซึ่งอิสระเสรีและเสมอภาคกันโดยธรรมชาติ ไม่อาจจะยอมให้ถูกกดขี่ระชากรออกจากสภาวะนี้ และถูกบังคับให้อยู่ใต้อำนาจการปกครองของผู้อื่นโดยปราศจากความยินยอมของเขาเอง (พงค์เพ็ญ ศกุนตาทัย 2536: 53) การที่มนุษย์ซึ่งมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ยอมอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่นยอมเป็นไปได้ทางเดียว คือ มนุษย์แต่ละคนให้ความยินยอมที่จะสละเสรีภาพของตน (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย 2534: 319) ดังนั้น การที่มนุษย์แต่ละคนมอบอำนาจที่ตนมีให้กับชุมชนใช้อำนาจแทนตนนี้ จึงหมายความว่ามนุษย์ซึ่งเคยมีเสรีภาพตามธรรมชาติ ยินยอมที่จะสละเสรีภาพของตน และยินยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจส่วนกลาง ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่ประชาชนอยู่ใต้อำนาจการปกครองของสังคมการเมืองนั้น เป็นไปด้วยความยินยอมของประชาชนแต่ละคนเอง ซึ่งการยอมอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของสังคมเมืองนี้น่าจะหมายความรวมถึงการยินยอมอยู่ภายใต้รัฐบาลด้วย ในประเด็นที่สองเป็นประเด็นเกี่ยวกับการที่บุคคลยินยอมให้ตัวแทนของตนเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทน กล่าวคือ ในส่วนที่เป็นฐานะของผู้ปกครองนั้น บุคคลมิได้ทำการปกครองด้วยตนเอง หากแต่ยินยอมให้ตัวแทนของตนที่ตนเลือกเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองแทน

จากประเด็นความคิดเรื่องความยินยอมนี้จึงกล่าวได้ว่าอำนาจการปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากการให้ความยินยอมของประชาชนผู้ถูกปกครอง การให้ความยินยอมเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับกำลัง (force) หรืออำนาจ (power) อำนาจอันชอบธรรม (authority) จึงเป็นสิทธิที่จะออกคำสั่งและสิทธิที่จะได้รับการเชื่อฟังด้วย ซึ่งต่างกับอำนาจ (power) ซึ่งหมายถึงความสามารถที่จะบังคับให้ยอมทำตาม ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใช้กำลังหรือขู่ว่าจะใช้กำลัง เป็นการยอมทำตามคำสั่งนั้นโดยไม่มีทางเลือกและโดยไม่สมัครใจ อนึ่งอำนาจ

อันชอบธรรมดังกล่าวจะต้องเป็นไปเพื่อการปกป้องเสรีภาพของบุคคลด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการยอมสละอำนาจตัดสินใจและลงโทษ ตลอดจนการยอมอยู่ใต้อำนาจส่วนกลาง อันเป็นเหตุให้เกิดอำนาจอันชอบธรรมนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของบุคคลเป็นหลัก หรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ซึ่งมีอิสระเสรีภาพตามธรรมชาติยินยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลก็ด้วยเหตุที่ต้องการให้รัฐบาลเป็นเครื่องมือในการช่วยคงความเป็นอิสระหรือรักษาสีทธิเสรีภาพของตนไว้

ความเชื่อในสิทธิในการคัดค้านและล้มล้างรัฐบาล

เนื่องจากรัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนในสังคมบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์และรัฐอยู่ได้ก็โดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองชีวิตทรัพย์สินเพื่อช่วยให้คนสามารถแสวงหาความสุขได้ ดังนั้นประชาชนจึงมีสิทธิเต็มที่ในการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดมุ่งหมายดังกล่าว เมื่อใดที่ผู้ปกครองละเลยหรือไม่สามารถที่จะช่วยรักษาหรือส่งเสริมสิทธิต่างๆ ของคนในสังคมก็เท่ากับว่ารัฐบาลหรือผู้ปกครองนั้นไม่ได้ทำหน้าที่อันควร เมื่อนั้นประชาชนยอมมีสิทธิหรือเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่ที่เดียวที่จะล้มล้างเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองเสียใหม่ ดังที่ลอร์ดได้เขียนไว้ว่า

เมื่อใดที่ผู้ออกกฎหมายพยายามที่จะแย่ง และทำลายสิทธิของประชาชนเท่ากับว่าผู้ออกกฎหมายนั้นนำตัวเข้าไปสู่สภาพสงครามกับประชาชน ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนก็จะไม่ให้ความเชื่อฟังอีกต่อไป และมีสิทธิที่จะนำเอาเสรีภาพดั้งเดิมของเขา กลับคืนมาใหม่ และด้วยการจัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรใหม่ตามที่เห็นสมควร เพื่อให้ความมั่นคงและปลอดภัยซึ่งเป็นจุดหมายในการเข้าอยู่ร่วมกันในสังคม

ทัศนะของลอร์ดที่ว่าจุดมุ่งหมายสำคัญเพียงอันเดียวและเหตุผลเพียงอย่างเดียวของการมีรัฐบาล คือการปกป้องคุ้มครองรักษาสีทธิเสรีภาพของมนุษย์นี้ เป็นทัศนะที่ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในคำประกาศอิสรภาพของชาวอเมริกันดังข้อความตอนหนึ่งว่า

เมื่อใดรัฐบาลใดก็ตามได้กลายมาทำลายจุดมุ่งหมายเหล่านี้ย่อมเป็นสิทธิของปวงชนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงหรือจัดรัฐบาลนั้นเสีย และตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีพื้นฐานสำคัญตามหลักการดังกล่าว และใช้อำนาจที่ประชาชนเห็นว่า เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความปลอดภัยและความสุขให้มากที่สุด (ชียอนันต์ สมุทวณิช 2523: 12-13)

การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองนั้น ก็เพื่อจะได้มาซึ่งหลักประกันที่มั่นคงยิ่งขึ้นในการดำรงรักษาชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน อำนาจของสังคมการเมืองจึงไม่อาจขยายออกไปเกินกว่าความต้องการของสาธารณประโยชน์ได้ อำนาจของสังคมการเมืองก็คืออำนาจที่

ตกทอดมาจากอำนาจดั้งเดิมของสมาชิกแต่ละคนของสังคม ซึ่งอำนาจดั้งเดิมนี้มิได้ทำให้ผู้ใดมีอำนาจผลการเหนือตัวของเขาเองหรือของผู้อื่น ดังนั้นเมื่อมีการจัดตั้งสังคมการเมืองจึงไม่มีผู้ใดสามารถให้รัฐบาลมีอำนาจที่ตนเองไม่เคยมีมาก่อนเลย อำนาจของสังคมการเมืองมิใช่เพื่อการดำรงรักษาไม่ไว้เพื่อทำลายล้างหรือทำให้ประชาชนตกเป็นทาส ประชาชนจึงได้ยินยอมเข้ามารวมกันเป็นสังคม ได้มอบความไว้วางใจให้กับฝ่ายนิติบัญญัติเช่นเดียวกับฝ่ายบริหารเป็นผู้ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์อำนาจก็คือภาระหน้าที่ที่ได้มอบหมายให้กับผู้ปกครอง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ถ้าผู้ปกครองปฏิบัติภารกิจในทางตรงกันข้ามกับจุดมุ่งหมายนี้ คือสาธารณประโยชน์ ประชาชนก็จะถอนความไว้วางใจ ถอนอำนาจกลับคืนมา ประชาชนจะเอาอำนาจสูงสุดแรกเริ่มของเขากลับคืนมา เพื่อมอบหมายให้กับผู้ที่เขาเห็นสมควรต่อไป โดยส่วนลึกแล้วประชาชนยังคงสงวนพลังอำนาจสูงสุดไว้อยู่เสมอ เขาคือผู้ครอบครองอำนาจสูงสุดที่แท้จริง ประชาชนได้มอบหมายภาระหน้าที่ให้ แต่ไม่ได้ทำสัญญาอยู่ใต้อำนาจแต่อย่างใด ทราบไตท์ เจื่อนไซแห่งการปฏิบัติภาระหน้าที่ได้รับการเคารพ ประชาชนก็ปล่อยให้ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดของเขา (พงค์เพิ่มุ ศกุนตาทักษ์ 2536: 57)

อย่างไรก็ดี การที่ประชาชนจะถอนความไว้วางใจและถอนอำนาจกลับคืนมาหรือไม่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นว่ารัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขตของความเป็นธรรมหรือไม่ ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องนี้คือประชาชนด้วยตนเอง ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า ผลประโยชน์ที่รัฐบาลทำหน้าที่ดูแลอยู่นั้น เป็นผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้นประชาชนผู้เป็นเสมือนเจ้าของผลประโยชน์ดังกล่าว จึงสมควรที่จะต้องเป็นผู้ตัดสินว่ารัฐบาลซึ่งตนแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของตนนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้ จอห์น ล็อค ได้อ้างเหตุผลโดยเปรียบเทียบเรื่องส่วนบุคคลไว้ดังต่อไปนี้

ปวงชนจะต้องเป็นผู้ตัดสิน เพราะใครเล่าจะเป็นผู้ ตัดสินว่า ผู้ดูแลผลประโยชน์ของตน หรือผู้แทนของตน ทำงานดีหรือไม่ และทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายไปหรือไม่เล่า ถ้าไม่ใช่ตัวคนที่เป็นผู้มอบความไว้วางใจเอง ผู้ซึ่งในฐานะดังกล่าวจะต้องยังคงมีอำนาจที่จะปลดผู้ดูแลผลประโยชน์ของตนในกรณีที่ผู้นั้นไม่ทำตามหน้าที่ ถ้าที่กล่าวมานี้มีเหตุผลน่าเชื่อในกรณีส่วนบุคคล ทำไม่จึงจะไม่มีเหตุผลน่าเชื่อในกรณีที่สำคัญที่สุด ซึ่งเกี่ยวข้องกับประโยชน์ของคนนับล้าน และเป็นกรณีที่ความเลวร้ายที่เกิดขึ้นใหญ่หลวงกว่า ถ้าไม่ได้มีการป้องกันเอาไว้และการแก้ไขยากลำบากเหลือสิ้นเปลือง และเป็นอันตราย

พรรคณะของลัทธิที่ว่าประชาชนเป็นผู้ตัดสินว่ารัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขตหรือไม่ และเป็นผู้มีสิทธิที่จะทำการปฏิวัติมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหมายความว่าในที่สุดแล้วอำนาจอธิปไตยอยู่ที่ปวงชน ถึงแม้รัฐบาลจะได้รับมอบอำนาจจากประชาชนให้เป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม แต่อำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของรัฐบาลอยู่ที่ปวงชน (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย 2534: 337-338)

หลักการปกครอง โดยกฎหมาย

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าด้วยการมีเหตุผล มนุษย์จึงรู้จักดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผนและหลีกเลี่ยงการใช้กำลังรุนแรง ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เหตุผลของมนุษย์ทำให้มนุษย์รู้จักใช้กติกา กติกาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือในการจรรโลงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมเพื่อความสงบสุข

ระบอบประชาธิปไตยมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่ามนุษย์มีความสามารถในการใช้เหตุผล รู้จักความต้องการของตนเอง และพัฒนาตนเองได้ อีกทั้งยังยึดมั่นว่าผลประโยชน์จะต้องเกิดแก่ปัจเจกบุคคล ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยจึงให้ความสำคัญกับการที่ปัจเจกบุคคลทุกคนกล่าวคือมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ส่วนรวม การใช้เสรีภาพของแต่ละบุคคลดังที่ได้กล่าวมาจึงจะต้องไม่เป็นการล่วงละเมิดต่อเสรีภาพของผู้อื่นด้วย การดูแลมิให้มีการละเมิดต่อกันนั้นจำเป็นที่จะต้องมิกติกาอันเป็นที่ยอมรับของทุกคนเป็นบรรทัดฐานสำหรับตัดสินความเป็นธรรม มิฉะนั้นจะเกิดความขัดแย้งในการตัดสินความเป็นธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การใช้กำลังประหัตประหารต่อกันและกันได้

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้กติกาจะเป็นเสมือนขอบเขตของการใช้เสรีภาพ แต่เสรีภาพและความยุติธรรมจะมีอยู่ได้ก็โดยกติกา จึงอาจกล่าวได้ว่าแท้ที่จริงแล้วกติกาเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมเสรีภาพ ความยุติธรรมและเสรีภาพมีอยู่ได้อย่างทั่วหน้าก็โดยกติกาหรือกฎหมาย ฉลาด รุสโซ ได้กล่าวถึงลักษณะของกติกาที่จะรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างถ้วนหน้า ดังนี้

เมื่อฉันพูดว่าวัตถุประสงค์ของกฎหมายจะต้องมีลักษณะเป็นการทั่วไปนั้น ฉันหมายความว่า กฎหมายจะพิจารณาถึงแต่เรื่องที่เป็นหลักการ ไม่เกี่ยวกับตัวบุคคล หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะ ดังนี้ กฎหมายอาจจะกำหนดเรื่องสิทธิพิเศษต่างๆ ได้แก่ แต่กฎหมายไม่อาจเจาะจงให้สิทธิพิเศษเหล่านี้แก่บุคคลใด

เช่นเดียวกัน กฎหมายอาจจะแบ่งราษฎรออกเป็นชนชั้นต่างๆ หรือแม้แต่กำหนดคุณสมบัติที่จะทำให้เข้าไปอยู่ในชนชั้นเหล่านี้ แต่กฎหมายไม่อาจจะแต่งตั้งบุคคลให้ได้เข้าไปอยู่ในชนชั้นต่างๆ อย่างเจาะจงลงไป ในทำนองเดียวกัน กฎหมายอาจจะจัดตั้งระบอบกษัตริย์และการสืบราชสมบัติ แต่กฎหมายไม่อาจจะดำเนินการเลือกกษัตริย์ขึ้นมาองค์หนึ่งหรือตั้งราชวงศ์หนึ่งขึ้นมา กล่าวโดยสรุปก็คือ หน้าที่ใดก็ตามที่เกี่ยวพันกับเรื่องของส่วนบุคคล นั้นไม่ใช่หน้าที่ของอำนาจนิติบัญญัติ (พงค์เพ็ญ ศกุนตาทัย 2534: 337)

คำกล่าวของรุสโซให้เห็นว่าลักษณะของกติกากที่จะรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของมนุษย์อย่างถาวรนั้น ก็คือลักษณะที่เป็นหลักการทั่วไปของกติกาก จะเห็นได้ว่าการที่กติกากมีลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความเสมอภาคกันตามกฎหมาย มนุษย์ทุกคนล้วนจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามในสังคมการเมืองหนึ่งๆ จะมีกติกากที่เป็นธรรมหรือสนองต่อวัตถุประสงค์หรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับที่มาของกติกากนั้น กล่าวคือ ที่มาของกติกากย่อมมีอิทธิพลต่อลักษณะของกติกาก ดังนั้นผู้บัญญัติกฎหมาย คุณสมบัติของผู้ที่จะบัญญัติกฎหมาย ตลอดจนวิธีการบัญญัติกฎหมายจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลต่อลักษณะของกฎหมายที่ถูกบัญญัติขึ้น

ระบอบประชาธิปไตยมีความเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนต่างมีเหตุผลและรู้จักความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นทุกคนจึงมีอำนาจที่จะใช้เสรีภาพของตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ และมีอำนาจที่จะปกป้องไว้ซึ่งเสรีภาพของตนเองมิให้ถูกล่วงละเมิดได้ คือมีอำนาจที่จะตัดสิ้นความเป็นธรรมและลงโทษผู้ที่ล่วงละเมิดต่อตนได้ และด้วยเหตุนี้กฎหมายซึ่งเป็นบรรทัดฐานของความเป็นธรรม จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องมิให้มีการล่วงละเมิดต่อกัน และอำนาจการบัญญัติกฎหมายจึงเป็นของประชาชนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้รุสโซ มีความเห็นว่า

กฎหมายไม่อาจจะไม่ยุติธรรมได้ ทั้งนี้ก็โดยเหตุที่องค์อธิปัตย์หรือองค์คณะประชาชนเท่านั้นที่จะมีคุณสมบัติเป็นผู้ออกกฎหมายได้ องค์อธิปัตย์ก็คือพวกเราแต่ละคนและ "จะมีใครที่จะไม่ยุติธรรมกับตัวเอง" ในส่วนที่เกี่ยวกับฝ่ายบริหารก็จะไม่มีผู้บริหาคคนใดจะอยู่เหนือกฎหมายได้ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารก็เป็นแต่เพียงผู้ปฏิบัติการขององค์อธิปัตย์ ในการอยู่ใต้กฎหมาย เราจะเป็นอิสระก็เพราะว่ากฎหมายต่างๆ นั้น อันที่จริงแล้วก็คือการบันทึกเจตจำนงของพวกเรา "ประชาชนซึ่งอยู่ใต้กฎหมาย จะต้องเป็นผู้ออกกฎหมายเหล่านั้นเอง อำนาจออกกฎหมายเป็นเรื่องของผู้ที่เข้ามารวมกันเพื่อวางระเบียบสังคมแต่โดยเฉพาะ" (พงค์เพ็ญ ศกุนตาทัย 2534: 377)

จึงอาจกล่าวได้ว่า ประเด็นเรื่องตัวผู้ที่จะทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายนั้น รุสโซเห็นว่า ประชาชนเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุด เพราะนอกจากจะเป็นหลักประกันว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นจะเป็นธรรมต่อประชาชนทุกคนแล้ว ยังเป็นหลักประกันความเป็นอิสระของประชาชนอีกด้วย กล่าวคือเมื่อกฎหมายดังกล่าวถูกบัญญัติขึ้นโดยประชาชนเอง จึงไม่มีผู้ใดที่จะต้องอยู่ภายใต้เจตจำนงของบุคคลอื่นเลย ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือเจตจำนงของผู้ใดเลย นอกจากเจตจำนงของตนเอง อนึ่ง สำหรับประเด็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายนั้น อาจสังเกตได้จากคำกล่าวดังต่อไปนี้ของรุสโซ

โดยตัวเองแล้ว ประชาชนต้องการสิ่งที่ดีงามเสมอ แต่อาจจะมองไม่เห็นสิ่งเหล่านี้ได้เองเสมอไป เจตจำนงทั่วไปต้องการก็แต่สิ่งที่ดีเสมอ แต่การวินิจฉัยที่นำมาสู่ซึ่งการตัดสินใจอาจจะไม่กระจ่างชัดเสมอไป ดังนั้น จะต้องหาทางช่วยให้ประชาชนได้มองเห็นสิ่งที่เบียดอยู่และในบางครั้งสิ่งที่ควรจะเป็น ซึ่งทางเดินที่ถูกต้องให้ ช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัยจากความเย้ายวนของเจตจำนงส่วนบุคคล และให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์กับระยะเวลา ให้รู้จักชั่งใจระหว่างผลประโยชน์เฉพาะหน้ากับอันตรายในระยะยาวและซ่อนเร้น บังคับบุคคลนั้นมองเห็นสิ่งดีงามที่เขาไม่ต้องการ มหาชนต้องการสิ่งดีงามที่เขาไม่เห็นว่าดี ทุกคนต้องการผู้นำทางเหมือนกันหมด (พงค์เน็ญ ศกุนตาทัย 2534: 377)

จากคำกล่าวของรุสโซข้างต้น พึงสังเกตได้ว่าคุณสมบัติของผู้ที่ทำการบัญญัติกฎหมายน่าจะได้แก่คุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องเป็นผู้ที่สามารถมองเห็นสิ่งที่เบียดอยู่ และสิ่งที่ควรจะเป็น
2. ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักทางเดินที่ถูกต้องอันเป็นหนทางไปสู่เป้าหมายคือสิ่งที่ควรจะเป็น
3. ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักวางแผนจัดลำดับความสำคัญผลประโยชน์รวมทั้งเรื่องราวต่างๆ ว่าเรื่องใดหรือผลประโยชน์ใดควรจะทำก่อน และผลประโยชน์ใดควรจะทำภายหลัง จะต้องชั่งใจระหว่างผลประโยชน์เฉพาะหน้ากับความสูญเสียในระยะยาวที่อาจเกิดขึ้น กล่าวคือ จะต้องมองเห็นแก่นของปัญหาที่เห็นได้ยาก และคำนวณผลได้ผลเสียที่จะเกิดจากการยึดถือการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุหรือผลประโยชน์ระยะสั้น กับการแก้ปัญหาที่แก่นของปัญหาหรือผลประโยชน์ระยะยาว
4. ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ

ที่กล่าวมานี้กฎหมายเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการปกป้องเสรีภาพของตน มนุษย์แต่ละคนต่างมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ที่จะคิด ตัดสินใจ หรือแสดงออกใดๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขของตน ทั้งนี้การใช้เสรีภาพดังกล่าวจะต้องไม่เป็นไปในลักษณะที่เป็นการละเมิดต่อการใช้เสรีภาพของผู้อื่นด้วย เพื่อที่ทุกคนจะได้รับประโยชน์สุขตามปรารถนาอย่างถ้วนทั่วหน้ากัน เพื่อปกป้องไว้ซึ่งเสรีภาพหรือผลประโยชน์ของตนเอง มนุษย์ทุกคนซึ่งต่างมีอำนาจที่จะตัดสินความเป็นธรรม ตลอดจนลงโทษผู้ที่กระทำความผิดฐานล่วงละเมิด อย่างไรก็ตามการที่ทุกคนต่างปกป้องเสรีภาพของตนด้วยตนเองนั้น ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าจะทำให้เกิดความยุติธรรมอย่างแท้จริง และยังอาจนำไปสู่ความขัดแย้งต่อกันจนถึงขั้นประทัดประหารกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากขาดบรรทัดฐานในการตัดสินที่ทุกคนยอมรับ และขาดอำนาจกลางที่จะคอยดูแลให้เป็นไปตามการตัดสิน ดังนั้นมนุษย์จึงได้ทำสัญญาประชาคมในอันที่จะมอบอำนาจตัดสินและลงโทษของตนให้แก่สาธารณะ เพื่อให้เกิดกติกาที่เป็นบรรทัดฐาน และมีอำนาจบังคับให้เป็นไปตามกติกาดังกล่าว กติกาจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการปกป้องไว้ซึ่งเสรีภาพหรือผลประโยชน์ของตน และอำนาจบังคับของสังคมการเมืองนั้นจะมีความชอบธรรมก็ต่อเมื่อถูกใช้ประกอบกับกติกา ทั้งนี้หมายความว่าเฉพาะถึงกติกาที่ตรงตามวัตถุประสงค์ถือการรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของบุคคลทุกคน อย่างเป็นธรรมดังกล่าว เพราะในเบื้องต้นแรกนั้นอำนาจตัดสินและลงโทษของแต่ละบุคคลนั้นมีเพื่อปกป้องเสรีภาพ เมื่อบุคคลตัดสินว่ามีการกระทำความผิดก็จะทำการลงโทษตามการตัดสินนั้น ดังนั้นต่อมาเมื่อกติกาเป็นบรรทัดฐานการตัดสิน อำนาจบังคับของสังคมการเมืองจึงต้องถูกใช้ภายใต้กติกาดังกล่าวนี้ด้วย กติกาจึงนับเป็นเครื่องยืนยันถึงความชอบธรรมของการใช้อำนาจได้

กล่าวโดยสรุป กติกาเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องมีเครื่องมือสำหรับรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของบุคคล และเนื่องจากทุกคนมีความเสมอภาคกันในสิทธิและเสรีภาพ ดังนั้นทุกคนจึงต้องได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือทุกคนย่อมมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่ออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน อำนาจการบัญญัติกฎหมายจึงเป็นของทุกคนด้วย การที่กฎหมายได้รับการบัญญัติจากประชาชนจะเป็นหลักประกันว่ากฎหมายมีลักษณะที่เป็นคุณต่อประชาชนโดยส่วนรวม กล่าวคือจะปกป้องไว้ซึ่งเสรีภาพของประชาชนทุกคน อย่างเป็นธรรม

สรุป

ประชาธิปไตยเป็นความคิดของประเทศตะวันตก มีจุดกำเนิดหรือรากเหง้ามาจากกรีกโรมัน จึงอาจกล่าวได้ว่ามีวิวัฒนาการของแนวความคิดอันยาวนาน และด้วยวิวัฒนาการอันยาวนาน ประชาธิปไตยในทัศนะของกรีกโบราณ กับประชาธิปไตยในความหมายปัจจุบันจึงมีลักษณะสำคัญหลายอย่างที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความหมายของนักปราชญ์กรีกโบราณ อย่างเช่น อริสโตเติล ความหมายของประชาธิปไตยปัจจุบันกลับใกล้เคียงกับความหมายของรูปแบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่าอภิชนาธิปไตย (aristocracy) มากกว่ารูปแบบที่เรียกว่าประชาธิปไตย (democracy) ในสมัยนั้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันเช่นไร ทั้งประชาธิปไตยยุคกรีกโบราณ และประชาธิปไตยปัจจุบันต่างก็สามารถพิจารณาได้เป็นสองมิติ คือมิติแรกเห็นถึงจุดมุ่งหมายของประชาธิปไตย (principle democracy) ส่วนอีกมิติหนึ่งเป็นกระบวนการของประชาธิปไตย (process democracy) ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการสำคัญสองประการ คือ การปกครองเพื่อประชาชนส่วนรวม และการที่คนจำนวนมากสามารถที่จะเลือกให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ตนต้องการ จะพบว่ามิติทั้งสองต่างมีเหตุผลในตัวเอง กล่าวคือ มิติกระบวนการมีความสำคัญในการควบคุมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจ มิให้มีการบิดเบือนจากจุดมุ่งหมายถึงเพื่อประชาชนส่วนรวมได้ กระบวนการใช้อำนาจที่ดีจะตรวจสอบและบังคับให้ผู้ใช้อำนาจบริหารบ้านเมืองได้บรรลุจุดมุ่งหมายหรือหลักการของประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันการมีมาตรการหรือกระบวนการที่จะคอยควบคุมหรือตรวจสอบการใช้อำนาจนั้น ไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะสามารถควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจได้จริง ทั้งนี้เพราะผู้ควบคุมและตรวจสอบภายใต้กลไกนั้นไม่มีคุณภาพพอ หรือคอยควบคุมและตรวจสอบโดยยึดผลประโยชน์ของตนหรือกลุ่มตนเป็นสำคัญแทนผลประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจำเป็นต้องมีประชาธิปไตยทั้งสองมิติไปพร้อมๆกัน จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไปไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่ามิติทั้งสองนี้เป็นหลักการสำคัญสูงสุดของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยปัจจุบันตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดความเชื่อบางประการ ความเชื่อในเรื่องความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์ และความสามารถในการพัฒนาตนเองของมนุษย์ นับได้ว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของความเชื่อทั้งปวงของประชาธิปไตย ความคิดความเชื่ออื่นๆ ตลอดจนโครงสร้างและขั้นตอนของประชาธิปไตย ล้วนแต่อยู่ภายใต้กรอบของความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่าความคิดที่ว่ามนุษย์มีเหตุผล รู้จักความต้องการของตนเอง และมี

ความสามารถในการพัฒนาตนเองนี้ กรอบคิดพื้นฐาน (assumption) เบื้องต้นของประชาธิปไตย การมีเหตุผลของมนุษย์นี้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีความสามารถของการใช้เหตุผลในทางการคิด การกระทำ จนถึงการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถตัดสิน (judgement) อย่างมีเหตุผลได้ ดังนั้นอำนาจและขีดความสามารถของประชาธิปไตยจึงอยู่ในจุดที่ว่าประชาธิปไตยให้ความเป็นไปได้แก่มนุษย์ที่จะคิดกระทำสร้างสรรค์ จนถึงมีความรู้สึกอย่างมีเหตุผลได้ และนำไปสู่การได้ประโยชน์สูงสุดแก่ตัวมนุษย์เองตั้งแต่ในฐานะปัจเจกบุคคลจนถึงสังคม

เมื่อหน่วยเล็กที่สุดของความเป็นบุคคล และการมีเหตุผลตลอดจนการรู้ถึงความต้องการของตนเองอันเป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์นี้เมื่ออยู่ในบุคคลทุกคน มนุษย์หรือบุคคลแต่ละคนจึงเป็นอิสระไม่ต้องอยู่ภายใต้ผู้อื่น เนื่องจากบุคคลเป็นอิสระ บุคคลจึงมีเสรีภาพที่จะคิด เลือก แสดงออกใดๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ และเมื่อบุคคลมีเสรีภาพ บุคคลจึงต้องมีสิทธิ กล่าวคือบุคคลจักต้องมีสิทธิด้วยเสรีภาพจึงจักเกิดขึ้นได้จริง เมื่อบุคคลมีความเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์บุคคลจึงเสมอภาคกันในเสรีภาพด้วย ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยจึงหมายความว่าความเสมอภาคในโอกาสที่จักคิด แสดงออก ฯลฯ หรือให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ กล่าวคือเป็นความเสมอภาคในปัจจัยนำเข้า (input) มากกว่าความเสมอภาคในเชิงผลลัพธ์ (output) ด้วยความเชื่อในความเสมอภาคในเสรีภาพ จึงเกิดความคิดเรื่องขอบเขตของการใช้เสรีภาพ ขอบเขตของการใช้เสรีภาพนั้นจำเป็นสำหรับมิให้เกิดการล่วงละเมิดในเสรีภาพของกันและกันอันจะนำไปสู่ความไม่เสมอภาค มนุษย์ทุกคนต่างมีสิทธิในการตัดสินและลงโทษผู้ที่ล่วงละเมิดในเสรีภาพของผู้อื่น อย่างไรก็ตามเพื่อมิให้เกิดการประหัตประหารกัน จึงจำเป็นที่จักต้องมีอำนาจกลางที่จักดูแลเรื่องขอบเขตของเสรีภาพนี้ ด้วยเหตุนี้แนวความคิดเรื่องอำนาจ อธิปไตยและการยินยอมของประชาชนจึงบังเกิดขึ้น และในเรื่องของการยินยอมนี้ ในกรณีที่ประชาชนมิได้กระทำหน้าที่ของผู้ปกครองหรือรัฐบาลเองโดยตรง จักบังเกิดแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจของรัฐบาล ซึ่งเป็นอำนาจจากการยินยอมของประชาชนอีกด้วย และด้วยแนวความคิดเหล่านี้ แนวความคิดเรื่องสิทธิในการคัดค้านและล้มล้างรัฐบาลจึงตามมา

ความเชื่อมั่นในการมีเหตุผลของมนุษย์ ตลอดจนความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง เป็นอิทธิพลมาจากความคิดปัจเจกบุคคลนิยม ด้วยความเชื่อดังกล่าวในระบอบประชาธิปไตยจึงมีการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก โดยระบอบการปกครองจักมุ่งจัดสรรให้ประโยชน์สูงสุดเกิดแก่ปัจเจกบุคคลทุกคน และอีกเช่นกันด้วย ความเชื่อมั่นในความสามารถของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถที่จักรู้ถึงความต้องการของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้

ปัจเจกบุคคลได้มีโอกาสปกครองตนเอง แนวความคิดเรื่องอิสรภาพ เสรีภาพ สิทธิ และความเสมอภาค เป็นแนวความคิดที่ส่งเสริมและสนับสนุนการให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลดังที่กล่าวมานี้ ส่วนแนวความคิดเรื่องขอบเขตของเสรีภาพ กติกา อำนาจอธิปไตย การยินยอม ตลอดจนการคัดค้านรัฐบาล นั้นอาจกล่าวได้ว่าช่วยทำให้การให้ความสำคัญดังกล่าว เข้าใกล้มิติที่เป็นรูปธรรม หรือความเป็นจริงมากขึ้น จากความคิดความเชื่อพื้นฐานเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยนั้นได้แก่ หลักการการปกครองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม และเพื่อให้เป้าหมายสูงสุดนี้เกิดขึ้นได้จริง กระบวนการที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมให้การใช้อำนาจเป็นไปตามที่ประชาชนต้องการ เช่น มีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและควบคุม เป็นสิ่งจำเป็น

ประเด็นสำคัญที่น่าสนใจเกี่ยวกับความหมายของหลักการการปกครองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม ประการแรกคือ การปกครองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวมนี้มีความหมายว่า การปกครองจะต้องมุ่งให้เกิดคุณประโยชน์แก่มนุษย์ทุกคน กล่าวคือปัจเจกบุคคลทุกคนล้วนเป็นกลุ่มเป้าหมายของระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น

การปกครองระบอบประชาธิปไตยมิได้มุ่งกระทำแต่เพียงเฉพาะเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเพื่อกลุ่มบุคคลกลุ่มใด รวมทั้งมิได้มุ่งกระทำเพื่อรัฐ แต่เพื่อปัจเจกบุคคลทั้งหมดทุกๆ คน ประเด็นความหมายนี้เป็นอิทธิพลของความคิดและความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ เสรีภาพ ตลอดจนความเสมอภาค คุณสมบัติสำคัญของการเป็นมนุษย์ คือการมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง ด้วยคุณสมบัตินี้ทั้ง 2 ประการนี้ มนุษย์จึงมีเสรีภาพและความเสมอภาค การที่มนุษย์มีเสรีภาพนั้นอาจอธิบายได้ว่าด้วยคุณสมบัตินี้ของการเป็นมนุษย์ทั้ง 2 ประการ บุคคลจึงไม่ตกอยู่ภายใต้เจตนาของผู้อื่น บุคคลจึงเป็นอิสระและสามารถที่จะคิด ตัดสินใจ แสดงออกใดๆ เพื่อให้ความปรารถนาของตนสำฤทธิ์ผลได้อย่างเสรี เนื่องจากคุณสมบัตินี้ทั้ง 2 ประการเป็นคุณสมบัตินี้ที่ปัจเจกบุคคลทุกคนมีอยู่ เพราะความเป็นตัวบุคคลซึ่งประกอบด้วยบุคคลเพียงคนเดียว เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของความเป็นมนุษย์ จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจเจกบุคคลต่างเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ เมื่อคุณสมบัตินี้ของการเป็นมนุษย์เป็นปัจจัยที่นำไปสู่เสรีภาพ และคุณสมบัตินี้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลทุกคนต่างมี ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้อีกเช่นกันว่าบุคคลล้วนเสมอภาคกันในเสรีภาพ ความเชื่อในเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์น่าจะเพียงพอที่จะสนับสนุนความเชื่อที่ว่าผลประโยชน์ควรจะเกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลทุกคน ทั้งนี้เมื่อบุคคลเสมอภาคกันในความเป็นมนุษย์ กล่าวคือไม่มีผู้ใดที่อยู่เหนือผู้ใด และไม่มีผู้ใดอยู่ภายใต้ผู้ใด จึงไม่มีผู้ใดที่จะมีสิทธิได้รับประโยชน์

ในขณะที่ผู้อื่นไม่ได้รับ อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ เป็นพื้นฐานของความเชื่อว่าการปกครองจักต้องมุ่งให้เกิดผลประโยชน์กับส่วนรวม

ประเด็นสำคัญประการที่สองเกี่ยวกับความหมายของหลักการคือ การที่ผลประโยชน์มีคุณลักษณะที่ตรงตามความต้องการของประชาชน กล่าวคือระบอบประชาธิปไตยจะมุ่งเน้นให้ผลประโยชน์เกิดกับประชาชนโดยส่วนรวมแล้ว ผลประโยชน์ดังกล่าวยังจักต้องเป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการอีกด้วย ความคิดนี้เป็นอิทธิพลของปัจเจกบุคคลนิยม และความเชื่อพื้นฐานบางประการประชาธิปไตยก็เช่นเดียวกับหลักปัจเจกบุคคลนิยมคือให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองเพื่อประโยชน์สูงสุดของปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตามสิ่งที่ประชาชนได้รับจากรบอบการปกครองมิใช่สิ่งที่ประชาชนต้องการ ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าการปกครองดังกล่าวประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง ดังนั้นเพื่อให้เป้าหมายปกครองเพื่อประชาชนอย่างแท้จริงจึงต้องให้เกิดประโยชน์ตรงตามความต้องการของปัจเจกบุคคลด้วย และจากความเชื่อพื้นฐานว่าคุณคือผู้ที่รู้ความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด รู้ว่าอะไรคือผลประโยชน์ของตนเองได้ดีที่สุด บุคคลจึงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะเสนอความต้องการของตนเข้าสู่ระบบการเมือง

จะเห็นได้ว่า เป้าหมายของประชาธิปไตย คือการปกครองเพื่อประชาชนโดยส่วนรวมนั้น เป็นอิทธิพลของความเชื่อในความสามารถในการใช้เหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเองของมนุษย์ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นอิทธิพลจากปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อในความสามารถในการใช้เหตุผล และการรู้จักความต้องการของตนเองของมนุษย์นี้ ทำให้เกิดความเชื่อในการมีอิสระและเสรีภาพของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์ทุกคนล้วนมีเสรีภาพที่จะดำเนินการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการตามศักยภาพของตน ระบอบประชาธิปไตยไม่ยอมรับความไม่เสมอภาคในเสรีภาพ หากแต่ยอมรับความไม่เสมอภาคในศักยภาพของมนุษย์ ทั้งนี้ก็เนื่องจากเหตุผลที่ว่า เมื่อบุคคลมีความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ บุคคลจึงมีความเสมอภาคกันในเสรีภาพหรือโอกาสด้วย และด้วยเหตุนี้ขีดความสามารถของประชาธิปไตยจึงอยู่ในจุดที่ว่า ประชาธิปไตยให้ความเป็นไปได้อย่างแก่มนุษย์ทุกคนอย่างเสมอภาคกันในอันที่จะใช้ศักยภาพของตนอย่างมีเหตุผล อันจะนำไปสู่การได้ประโยชน์สูงสุด ตามศักยภาพแก่ตัวมนุษย์เอง ซึ่งเมื่อบุคคลมีความต้องการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บุคคลจำเป็นจะต้องมีเสรีภาพหรือมีโอกาสนั้นที่เอื้ออำนวย และศักยภาพในเรื่องดังกล่าวที่เพียงพอ ความต้องการในเรื่องดังกล่าวของบุคคลจึงจะเกิดขึ้นจริงได้ ในระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดผลลัพท์ที่เสมอภาคกัน จึงต้องมีการเปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสที่จักพัฒนาศักยภาพ จะเห็นได้ว่าความเสมอภาคในเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญอันจะทำให้เป้าหมาย

สูงสุดของประชาธิปไตย คือประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมเกิดขึ้นจริงได้ นั่นคือ บุคคลมี
โอกาสหรือเสรีภาพที่จะดำเนินการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ หมายความว่า เมื่อบุคคลมีความ
ต้องการหรือไม่ต้องการในเรื่องใด บุคคลทุกคนก็มีเสรีภาพที่จะดำเนินการหรือไม่ดำเนินการใน
เรื่องดังกล่าว เพื่อให้ความต้องการหรือผลประโยชน์ของตนบรรลุ และบุคคลทุกคนล้วนมีโอกาส
ที่จะพัฒนาศักยภาพของตน เพื่อให้เพียงพอต่อความจำเป็นที่จักต้องใช้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าว
ด้วยความสำคัญของเสรีภาพที่มีต่อเป้าหมายสูงสุดนี้ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในเสรีภาพ
อย่างแท้จริง การมีอำนาจกลางจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจลงโทษ
เพื่อปกป้องเสรีภาพส่วนบุคคล และดูแลเสรีภาพที่กระทบต่อผู้อื่น นั่นหมายความว่าเสรีภาพส่วนบุคคลนั้น
จะไม่ถูกอำนาจของรัฐเข้าแทรกแซงอำนาจรัฐจะเข้าไปประกันและปกป้องมิให้ถูกล่วง
ละเมิดเท่านั้น ส่วนเสรีภาพที่กระทบกระเทือนต่อการใช้เสรีภาพของบุคคลอื่น อำนาจรัฐจะเข้าไป
แทรกแซงเพื่อดูแลโดยยึดหลักการคือเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยคือประโยชน์ของประชาชน
โดยส่วนรวมหรือมุ่งให้เกิดประโยชน์จำนวนมากที่สุดแก่บุคคลจำนวนมากที่สุด

เมื่อเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยคือประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม และเมื่อ
ประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมมีความหมายว่าประโยชน์นั้นจะต้องเกิดกับประชาชนทุกคน และ
จักต้องตรงกับความต้องการของประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่าประโยชน์ที่สังคมการเมืองจักต้อง
จัดสรรให้กับประชาชนเป็นประโยชน์ตามความต้องการของประชาชนแต่ละคน มนุษย์ทุกคนล้วน
แต่มีความต้องการและผลประโยชน์ที่บุคคลต้องการอาจจะเป็นสิ่งที่คาดหวัง หรือเป็นปัญหาที่ต้อง
ได้รับการแก้ไข การที่ประโยชน์ส่วนรวมจักเกิดขึ้นจริงหรือการที่ทุกคนจักได้มาซึ่งผลประโยชน์
ตามความปรารถนาของแต่ละคนนั้นมีบางสิ่งบางอย่างที่จักต้องนำมาพิจารณา ประการแรก
ทรัพยากรหรือผลประโยชน์อันเป็นที่ต้องการนั้น มีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่มีความต้องการ เป็น
จำนวนมาก กล่าวคือ บุคคลต้องก็มีปัญหาและความคาดหวังของตน และต่างก็ต้องการให้ปัญหา
ของตนได้รับการแก้ไขและต้องการให้ความคาดหวังของตนเป็นผล ด้วยเหตุนี้จักเห็นได้ว่า การ
สนองประโยชน์ของทุกคนให้ได้ในเวลาเดียวกันและอย่างตลอดไปนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังนั้น
จึงจะไม่มีผู้ใดที่ได้ในทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ต้องการ ประการที่สอง ปัญหาและความคาดหวังของ
ประชาชนนั้นนอกจากจะมีเป็นจำนวนมากมายแล้ว ยังมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปด้วย
อีกทั้งยังอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา นอกจากนั้นความต้องการของบุคคลหนึ่งอาจจะขัด
กับการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของอีกบุคคลหนึ่งได้ ยิ่งไปกว่านั้นเงื่อนไขของปัญหาแต่ละปัญหา
หรือของความคาดหวังแต่ละอย่างก็มีความแตกต่างกันออกไป และการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา

และเพื่อความคาดหวังแต่ละอย่างก็มีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่แตกต่างกันเช่นกัน ประการที่สาม ตัวบุคคลเองเท่านั้นที่เป็นผู้รู้จักความต้องการของตนเองได้ดีที่สุด ดังนั้นหากไม่มีข้อมูลจากประชาชนจักไม่มีผู้ใดล่วงรู้ได้เลยว่า สิ่งที่ประชาชนต้องการคืออะไร และจักไม่มีผู้ใดล่วงรู้ได้ว่าสิ่งใดคือประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งมีผลทำให้เป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตยไม่เกิดเป็นผลขึ้นจริง เพราะการขาดความรู้ความเข้าใจในผลประโยชน์ที่จะจัดสรรให้ประชาชนว่าผลประโยชน์ใดที่ควรได้รับการจัดสรร ควรจัดสรรเท่าใด แก่ประชาชนกลุ่มใด และในเวลาใด เกี่ยวกับเรื่องนี้หากมีการแบ่งความต้องการของประชาชนออกเป็นสองประเภท คือ ความต้องการพื้นฐานและความต้องการเฉพาะ โดยที่ความต้องการพื้นฐานหมายถึงความต้องการที่คงอยู่เป็นเวลานานหรือคงอยู่ตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง เช่นความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความถูกต้อง ความต้องการความสุข และความต้องการเฉพาะหมายถึงความต้องการที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาหรือสถานการณ์ เช่น ต้องการตำแหน่งหน้าที่ ต้องการรางวัล จักสังเกตได้ว่าความต้องการพื้นฐานเป็นความต้องการที่ประชาชนทั่วไปส่วนมากจะมีเหมือนกัน ดังนั้นในการจัดสรรผลประโยชน์พื้นฐานนี้มีความเป็นไปได้ที่จักมีการอ้างถึงผลประโยชน์พื้นฐานในขณะที่ไม่มีข้อมูลความต้องการจากประชาชน แต่ในการจัดสรรผลประโยชน์เฉพาะนั้นไม่ว่าผู้ใดก็จักไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะอ้างถึงผลประโยชน์ดังกล่าวได้เลยถ้าไม่มีข้อมูลจากประชาชน ประการที่สี่ การที่ประชาชนจักรู้ว่าความต้องการของตนหรือผลประโยชน์ของตนในเรื่องต่างๆ คืออะไรนั้น ประชาชนจักต้องมีข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะใช้พิจารณาตัดสินใจ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารได้เพียงพอ ไม่ว่าจะโดยการปลุกจิตสำนึกประชาชนเองในการรับรู้ข่าวสาร การเปิดโอกาสให้มีการสื่อสาร แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการที่บุคคลรับรู้ข้อมูลที่เพียงพอ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการได้มาซึ่งเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขสำคัญของวการได้มาซึ่งประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม คือการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการมีส่วนร่วมดังกล่าวสจักต้องเป็นไปในลักษณะที่ประชาชนรู้ความต้องการของตนเองด้วย หากประชาชนไม่รู้ความต้องการของตนเองก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมดังกล่าวจะนำมาซึ่งประโยชน์ตามที่ประชาชนต้องการได้อย่างแท้จริง แต่อาจเป็นไปในลักษณะที่ถูกชักจูงโดยรู้เท่าไม่ถึงการ ดังนั้นการมีข้อมูลอย่างเพียงพอของบุคคลจึงเป็นเงื่อนไขที่ขาดไม่ได้สำหรับการบรรลุถึงซึ่งเป้าหมายสูงสุดของประชาธิปไตย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องของประชาธิปไตยจักเห็นได้ว่า การที่จุดหมายสูงสุดของประชาธิปไตยจะบรรลุได้จริงนั้น จักต้องมีการให้ความสำคัญกับเงื่อนไขบางประการ ทั้งนี้เพื่อ

ปัญหาและความคาดหวังของมนุษย์มีมากมายหลากหลาย และเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ในขณะที่ที่ทรัพยากรมีจำกัด และประชาชนเองเท่านั้นคือผู้รู้ถึงความต้องการของตนเอง ได้ดีที่สุดโดยอาศัยข้อมูลที่เพียงพอ ดังนั้นเพื่อให้ประโยชน์จำนวนมากที่สุดเกิดแก่คนจำนวนมากที่สุดได้จริง และตรงตามความปรารถนา โดยที่ไม่เกิดสภาวะของการแย่งชิงประหัตประหารกัน เงื่อนไขที่จักต้องได้รับการให้ความสำคัญจึงได้แก่

- 1) การปกป้อง เสรีภาพส่วนบุคคล
- 2) การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของบุคคล
- 3) การดูแลเรื่องการใช้เสรีภาพที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น
 - 2.1) การวางแผนการที่เหมาะสมและปฏิบัติได้จริง
 - 2.2) การนำแผนไปปฏิบัติ
 - 3.3) การเปิดโอกาสและส่งเสริมให้มีการรับรู้และ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

เสรีภาพของบุคคล

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ ได้นำไปสู่ความคิดในเรื่องการมีเสรีภาพ มนุษย์ทุกคนต่างมีความต้องการของตน และในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็มีเสรีภาพด้วย ดังนั้นมนุษย์จึงใช้เสรีภาพ และศักยภาพที่ตรนมีอยู่เพื่อให้ความต้องการของตนเป็นผล อาจกล่าวได้ว่าเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการมีได้มาซึ่งผลประโยชน์ ทั้งนี้ด้วยเหตุที่เสรีภาพเป็นโอกาสสำหรับบุคคล ด้วยโอกาสที่เปิดกว้างบุคคลจักสามารถพัฒนาศักยภาพด้านต่างๆของตนให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งความร่วมมือของศักยภาพนี้การดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ก็จักบรรลุตามความประสงค์ในที่สุด ด้วยความสำคัญของเสรีภาพที่มีต่อการได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ปรารถนา และด้วยความเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ หลักประกันในการมีเสรีภาพของบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สังคมการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตามนอกจากการให้หลักประกันในการมีเสรีภาพของบุคคลแล้ว เกี่ยวกับเรื่องของเสรีภาพนี้ในระบอบประชาธิปไตยยังให้ความสำคัญกับการปกป้องเสรีภาพของบุคคลจากการถูกล่วงละเมิดอีกด้วย ทั้งนี้ถึงแม้ว่าประชาธิปไตยจักให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก กล่าวคือมุ่งเน้นถึงการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขของปัจเจกบุคคล แต่ก็มีได้หมายความว่ามิได้ให้ความสำคัญกับประโยชน์ของส่วนรวม จะเห็นได้ว่าบุคคลเป็นหน่วยเล็กที่สุดของมนุษย์จึงจักต้องคำนึงถึงประโยชน์ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบุคคลทุกคนมีความเสมอภาคกัน

ในความเป็นมนุษย์ ดังนั้นเพื่อความเป็นธรรมคือให้ประโยชน์จำนวนมากที่สุดเกิดแก่คนจำนวนมากที่สุด การคำนึงถึงการดำรงอยู่ร่วมกันของแต่ละบุคคลจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด และความต้องการของประชาชนมีอยู่เป็นจำนวนมากและมีความหลากหลายซับซ้อน เพื่อมิให้เกิดสภาวะการแก่งแย่งและทำร้ายซึ่งกันและกัน จึงมีความจำเป็นที่จักต้องมีมาตรการสำหรับคุ้มครองป้องกันมิให้มีการล่วงละเมิดเสรีภาพของบุคคล สำหรับระบอบประชาธิปไตยการรักษาและปกป้องผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลมิใช่จักกระทำด้วยการทำลายผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลอื่น เพราะความปลอดภัยและความมั่นคงในชีวิตและการดำรงชีวิต เป็นความต้องการพื้นฐานของปัจเจกบุคคลทุกคน

แผนการที่เหมาะสมและปฏิบัติได้จริง

แผนการที่เหมาะสมและปฏิบัติได้จริงหมายความถึงแผนการที่มุ่งให้คนจำนวนมากที่สุดได้รับประโยชน์มากที่สุด และแผนการดังกล่าวจักต้องสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลตามความคาดหวังได้อย่างแท้จริง เมื่อทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่ความต้องการของประชาชนมีอยู่อย่างมากมายหลากหลายและซับซ้อน การวางแผนการจึงนับเป็นสิ่งที่จำเป็น ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าหากแผนการมิได้ถูกกำหนดขึ้น และมีได้ถูกนำไปใช้ให้เกิดผล ย่อมเป็นไปได้ที่การดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการจักนำไปสู่ประโยชน์ส่วนรวม หากการดำเนินการนี้เป็นการดำเนินการโดยมนุษย์แต่ละคนด้วยตนเอง ก็จักเป็นไปได้ในลักษณะที่ต่างคนต่างขวานขวายให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งมีความเป็นไปได้อย่างมากที่จักเกิดสภาวะของการแย่งชิงต่อกันและกัน และเป็นไปได้อย่างมากที่จักไม่เกิดความสัมพันธ์หรือความสอดคล้องกันของเวลาที่ควรจักได้รับผลประโยชน์ ประเภทของผลประโยชน์ที่ควรจักได้รับ ปริมาณของผลประโยชน์ที่ควรจักได้รับ และผู้ที่ควรจักได้รับประโยชน์ดังกล่าว ในลักษณะที่จักทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวม และหากการดำเนินการนี้เป็นการดำเนินการโดยรัฐบาลก็ยากที่จะกล่าวได้ว่าการดำเนินการดังกล่าวจักก่อให้เกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง

สาเหตุที่แผนการสามารถนำไปสู่ประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม คือแผนการเป็นการจัดลำดับการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ว่าเรื่องใดสมควรดำเนินการก่อน และเรื่องใดสมควรดำเนินการภายหลัง เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนจากจุดหนึ่งแล้วขยายไปยังอีกจุดหนึ่ง โดยคำนึงถึงทรัพยากร ความสามารถ ความจำเป็นแนวโน้มของการเป็นไปได้ในอนาคต ฯลฯ ด้วยแผนการจึงจักเกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า และเกิดประโยชน์ตรงกับความต้องการของ

คนจำนวนมากได้จริง

การมีส่วนร่วมของบุคคล

เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการหรือนโยบาย และเพื่อให้แผนการดังกล่าวสามารถนำไปสู่ประโยชน์ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของบุคคลในการวางแผนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมการเมือง การมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการและขั้นตอนทางการเมืองของการกำหนดนโยบาย หรือตัดสินใจของระบบการเมือง การมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องของการกำหนดปัจจัยนำเข้า (input) ของระบบการเมือง เพื่อให้ผลลัพธ์คือนโยบายหรือการตัดสินใจ (output) ของระบบการเมืองสนองต่อความต้องการของตน โดยมีความเชื่อว่าถ้าปัจจัยนำเข้าดี ผลลัพธ์ที่ออกจากระบบมาก็จะดีตามไปด้วย

กนก วงษ์ตระหง่าน (2532: 604) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการกระทำของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มบุคคล โดยมุ่งหวังให้การกระทำนั้นส่งผลกระทบต่อตัดสินใจของผู้ใช้อำนาจทางการเมือง หรือต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในทิศทางที่ตนต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการกระทำทางการเมืองของประชาชนที่ประสงค์ให้ระบบการเมืองสนองต่อความต้องการหรือผลประโยชน์ของตน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมนี้ จะเห็นว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) การรู้จักความต้องการของตนเอง และ (2) การมีอำนาจ การรู้จักความต้องการของตนเองเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ปัจเจกบุคคลผลักดันการเมืองให้สนองต่อสิ่งที่ตนต้องการได้อย่างถูกต้อง ถ้าปัจเจกบุคคลไม่รู้ว่าตนต้องการอะไรแล้ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่ปัจเจกบุคคลนั้นจะสามารถมีส่วนร่วมในความหมายที่กล่าวมาได้

จากที่กล่าวถึงพื้นฐาน แนวความคิดของการมีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคทางการเมือง จะเห็นว่าปัจเจกบุคคลจะมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น คือ การมีเหตุผลและการรู้จักความต้องการของตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมภายใต้หลักการเรื่องสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อปัจเจกบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องรู้จักความต้องการของตนเอง ส่วนการมีอำนาจของปัจเจกบุคคลเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมคือ การมีส่วนร่วมจะกระทำได้นั้นผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีอำนาจที่จะเข้าไปผลักดันให้ผลลัพธ์ทางการเมืองออกมาตรงตามความต้องการของตนเอง ถ้าปราศจาก

อำนาจแล้วการผลักดันก็จะไม่เกิดขึ้นจริง อำนาจที่กล่าวนี้มีความหมายตั้งแต่อำนาจทางปัญญา ทางเศรษฐกิจจนถึงทางกายภาพ อำนาจนี้เปรียบเทียบเสมือนทรันยากรที่จะช่วยผลักดันให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจริง

เมื่อการมีส่วนร่วมจะต้องอาศัยทรันยากร ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ รวมตลอดถึง กำลังกาย ฉะนั้นประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อเมื่อประชาชนมีทรันยากรเหล่านั้น เพียงพอโดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจการเมือง นั้นหมายความว่า การให้ความรู้หรือการศึกษาแก่ประชาชนในเรื่องการเมืองจึงมีความสำคัญต่อการสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างกลไก กระบวนการทางการเมือง ตลอดถึงผลวัตทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะ เป็นต้น ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเหล่านี้จะช่วยให้ประชาชนได้ทราบว่าจะอะไรเกิดขึ้นในการเมือง และเกิดขึ้นอย่างไร ตลอดจนสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเมืองนั้นสอดคล้องกับความต้องการของเขาหรือไม่ ถ้าสอดคล้องกับความต้องการแล้ว เขาจะสนับสนุนให้การกระทำทางการเมืองนั้นดำเนินต่อไปได้อย่างไร และในทางตรงข้าม ถ้าการกระทำทางการเมืองนั้นไม่สอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาจะคัดค้านเพื่อให้การกระทำทางการเมืองนั้นยุติลงได้อย่างไร ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถมีวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมได้ ดังนั้นสังคมการเมืองที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมจะต้องเป็นสังคมการเมืองแบบเปิดโดยเฉพาะ เพื่อที่จะให้ข้อมูลข่าวสาร (information) ทางการเมืองไปถึงมือประชาชนได้อย่างเสรี อาจกล่าวได้ว่าระดับของการมีวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมแปรผันตามระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชน วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมที่มีส่วนสำคัญที่จะช่วยดึงดูดให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง

เมื่อพิจารณาจากความหมายและปัจจัยของการมีส่วนร่วมจะเห็นว่าถ้าปัจเจกบุคคล รู้จักความต้องการของตนเองและมีอำนาจมาก ย่อมจะสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากขึ้น ฉะนั้นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งสองนี้ กล่าวคือ การรู้จักความต้องการของตนเองมีพื้นฐานมาจากความคิดเรื่อง "ตน" (self) หมายความว่า การที่ตนจะรู้จักความต้องการของตนเองได้นั้น จะต้องรู้จักตนเองก่อน เช่น ตนเองคือใคร ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมที่เป็นสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร คุณค่าที่ตนเองยึดถือคืออะไร จุดหมายของตนเองในเรื่องต่างๆ เช่น การงานหรืออาชีพ การศึกษา ครอบครัว เป็นต้น การรู้จักตัวเองนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้รู้จักความต้องการของตนเอง และการรู้ถึงความต้องการของตนเองนี้

เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะผลักดันให้แต่ละปัจเจกบุคคลสามารถเรียกร้องให้การเมืองสนองต่อความต้องการได้อย่างตรงเป้าหมาย

การประนีประนอม

เมื่อความต้องการ หรือผลประโยชน์ของคนหรือกลุ่มคนในสังคมหนึ่งมีมากมาย ทั้งที่คล้ายกันและต่างกันได้ดังที่ได้กล่าวมา ดังนั้นหากมนุษย์ไม่ใช่เหตุผลในอันที่จะอยู่ร่วมกันแล้ว ด้วยธรรมชาติของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว มนุษย์อาจทำร้ายซึ่งกันและกัน โดยปราศจากการคำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือระเบียบ ด้วยเหตุนี้การที่มนุษย์จะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการโดยไม่ทำลายซึ่งกันและกัน มนุษย์จึงต้องมิกติกาการต่อสู้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากทรัพยากรที่มนุษย์กำลังแย่งชิงกันนั้นมีจำนวนจำกัด และมนุษย์แต่ละคนไม่อาจได้ทุกอย่างทุกอย่างที่ต้องการ หากสิ่งที่ต้องการไปขัดหรือทำลายสิ่งที่มีอีกผู้หนึ่งต้องการ ดังนั้น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและปลอดภัย มนุษย์จึงจำเป็นต้องประนีประนอมซึ่งกันและกัน การประนีประนอมนับได้ว่าเป็นกฎเกณฑ์สำคัญของความสำเร็จของประชาธิปไตย ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยซึ่งยึดหลักความเสมอภาคการประนีประนอมจักต้องกระทำภายใต้กติกาเดียวกันทุกคน และการประนีประนอมสามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การอภิปราย การโต้แย้ง การเจรจา การแข่งขัน เป็นต้น แต่อย่างน้อยที่สุดการประนีประนอมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินดีที่จะประนีประนอม เพราะการประนีประนอมจะต้องมีสองฝ่ายจึงจะเกิดขึ้นได้

ในขั้นต้นได้กล่าวแล้วว่า เพื่อให้ประโยชน์มากที่สุด เกิดแก่คนจำนวนมากที่สุด จำเป็นที่จะต้องมีการวางแผน ในการวางแผนนั้นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งคือเรื่องของการประนีประนอม การประนีประนอมเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการได้มาซึ่งแผนการที่ดี อนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนการสำหรับประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเป็นธรรมดาที่ในการมีส่วนร่วมดังกล่าวจักต้องประกอบไปด้วยผลประโยชน์และความคิดที่หลากหลาย และเป็นธรรมดาอีกเช่นกันที่จะเกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์และความคิดระหว่างผู้มีส่วนร่วมขึ้น ด้วยเหตุนี้การประนีประนอมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะแก้ปัญหา เรื่องความขัดแย้งนี้

การพัฒนาศักยภาพของบุคคล

เสรีภาพของบุคคลหมายถึง โอกาสของบุคคลที่จะคิดตลอดจนแสดงออกใดๆ เพื่อให้ความปรารถนาของตนเป็นผล การที่บุคคลจะได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนานั้น โอกาสที่บุคคลจะได้

ใช้ความสามารถที่มีอยู่เพื่อความปรารถนานั้น เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม โอกาสหรือเสรีภาพมิใช่ปัจจัยเดียวที่มีอิทธิพลต่อการได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนา ศักยภาพของแต่ละบุคคลก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญ เมื่อบุคคลมีความปรารถนาในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โอกาสที่เปิดให้บุคคลได้คิดเลือก แสดงออก เพื่อสิ่งที่ปรารถนานั้น เป็นสิ่งจำเป็น แต่การคิด เลือก แสดงออกของบุคคลก็จำเป็นที่จักต้องอาศัยศักยภาพของบุคคลนั้นๆด้วย ศักยภาพโดยธรรมชาติของแต่ละปัจเจกบุคคลจะไม่เสมอภาคกัน กล่าวคือบางคนจะมีศักยภาพในด้านหนึ่ง ขณะที่อีกคนหนึ่งมีศักยภาพในอีกด้านหนึ่ง ขณะที่อีกคนหนึ่งมีศักยภาพในอีกด้านหนึ่ง หรือแม้กระทั่งศักยภาพในเรื่องเดียวกันก็อาจจะไม่เท่าเทียมกันได้ และโดยตัวบุคคลเองก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดที่มีศักยภาพเป็นเลิศในทุกด้าน สิ่งซึ่งบุคคลปรารถนานั้น บางครั้งต้องได้มาโดยการใช้ศักยภาพที่บุคคลไม่มีอยู่ หรือมีอยู่อย่างไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จักต้องพัฒนาศักยภาพเพื่อที่จะสามารถศักยภาพที่ได้รับการพัฒนาแล้วนั้นไปใช้ได้ตามต้องการ หัวใจของระบอบประชาธิปไตยก็คือ การให้โอกาสแก่ปัจเจกบุคคลที่จะพัฒนาศักยภาพในทุกด้านของตนเองอย่างเต็มที่โดยการใช้เหตุผล และความต้องการของบุคคลเป็นตัวกำกับหลักในการพัฒนาศักยภาพนั้น (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 613) ประชาธิปไตยเชื่อว่าหากบุคคลต่างพัฒนาศักยภาพของตนให้ถึงจุดสูงสุดแล้ว เมื่อปัจเจกบุคคลสามารถใช้ศักยภาพของตนอย่างสูงสุดแล้ว ปัจเจกบุคคลย่อมสามารถรักษาผลประโยชน์ของตนได้สูงสุดตามศักยภาพนั้น (กนก วงษ์ตระหง่าน 2532: 610) อาจกล่าวได้ว่า หากมีการสร้างเงื่อนไขที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพ มนุษย์ย่อมจะมีอำนาจของตนเองมากขึ้น จนถึงจุดสูงสุดของศักยภาพในสถานการณ์ที่เป็นอุดมคติได้ และมนุษย์ก็จะสามารถได้รับประโยชน์สูงสุดตามความต้องการได้ในที่สุด และด้วยเหตุนี้สังคมการเมืองจึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญโดยการสนับสนุนให้บุคคลทุกคนมีโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ และอย่างเท่าเทียมกันนอกเหนือไปจากการสนับสนุนในเรื่องของเสรีภาพของบุคคลในเรื่องอื่นด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดได้ในที่สุด ถึงแม้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับความเสมอภาคในเสรีภาพและความเสมอภาคในศักยภาพของปัจเจกบุคคลจะเป็นไปในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือประชาธิปไตยยอมรับในความไม่เสมอภาคในศักยภาพ ในขณะที่ไม่ยอมรับในความไม่เสมอภาคในเสรีภาพ แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เป้าหมายสูงสุดดังกล่าวบรรลุผลทั้งศักยภาพและเสรีภาพต่างต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล หากมีการพัฒนาและใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ดังที่กล่าวมา นอกจากจะเกิดประโยชน์กับคนจำนวนมากอย่าง เป็นธรรมชาติแล้ว ยังเป็นประโยชน์ที่ตรงตามความต้องการอีกด้วย กล่าวได้ว่าจักเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง

หากมีการให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมานี้ ในกระบวนการจัดสรร
 สิ่งที่มีคุณค่าแต่สังคม อาจกล่าวได้ว่าโอกาสแนวความคิดประชาธิปไตยจะสัมฤทธิ์ผลหรือเกิดขึ้นจริง
 ก็จักมีมากขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากคำพังแต่เพียงกระบวนการไปสู่เป้าหมายนั้น ยังไม่เพียงพอ
 ที่จะทำให้เกิดความแน่นอนในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการจักไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
 หาได้อาศัยแต่เพียงกระบวนการอย่างเดียวไม่ ทั้งนี้ยังมีบุคคลซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินการ
 ในกระบวนการ ดังนั้นไม่ว่ากระบวนการหรือวิธีการจักดีเพียงใด หากผู้ปฏิบัติมีคุณสมบัติที่ไม่
 เหมาะสม กระบวนการที่มีอยู่นั้นก็ไม่แน่ว่าจักนำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ตัวอย่างคุณสมบัติของ
 ผู้ที่จะดำเนินการทางการเมืองนั้นเป็นต้นว่า การรู้ถึงความต้องการของตนเองของบุคคล การที่
 บุคคลมีอำนาจที่จะผลักดันให้ความต้องการของตนเองเป็นผล การที่บุคคลมีจิตสำนึกในประ โยชน์ส่วนรวม
 และการรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น ซึ่งการที่บุคคลในสังคมการเมืองจะมีคุณสมบัติ
 ดังกล่าวหรือไม่นั้น มีปัจจัยบางประการที่อาจเอื้ออำนวยได้ เช่น การให้โอกาสในอันที่จะพัฒนา
 คักยภาพ จักทำให้บุคคลมีศักยภาพหรือมีอำนาจในอันที่จะผลักดันให้ความต้องการของตนเอง
 เป็นผลได้ และการกล่อมเกลாதั้งแต่วัยเด็กตลอดจนการที่บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ
 จะมีส่วนทำให้บุคคลรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวม บุคคลจะรู้ถึง
 ความต้องการของตนเอง มีจิตสำนึกในประโยชน์ส่วนรวม และมีความเสียสละได้ เป็นต้น